کتاب پیژندنه

د کتاب نوم: مالیه

څانګه: محاسبه ، بانکداري او د تجارت اقتصاد

تدوین کونکی: مسلک فهم کریم اللّه مطلوب

ژباړن: قاری محمّدحلیم

د څار کمېټه:

- محمّد آصف ننګ د تخنیکي او مسلکي زده کړو معین
- دیپلوم انجنیر عبدالله کوزابي د تعلیمي نصاب رییس
- محمّد اشرف وحدت په تعلیمي نصاب کې د معینیت د مقام سلاکار

د تصحیح کمېټه:

- فرشته
- عبدالجمیل ممتاز

د ګرافیک او ډیزاین څانګې مسئول : محمّد جان علیرضایي

ګرافیک او ډیزاین: محمّد حسن رمضانی

چاپ کال: ۱۳۹۲ لمریز کال

تیراژ: ۳۰۰۰ ټوکه

چاپ ځل: لومړی

وېب پاڼه: www.dmtvet.gov.af

برېښنالیک: info@dmtvet.gov.af

کډ ISBN: 9789936300996

د چاپ حق د تخنیکي او مسلکي زده کړو له معینیت سره خوندي دی

Download from: aghalibrary.com

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی يې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ور سره عرب، ګوجر دي — پاميريان، نورستانيان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ايماق، هم پشه يان
دا هيواد به تل ځليږي — لکه لمر پر شنه آسمان
په سينه کې د آسيا به — لکه زړه وي جاويدان
نوم د حق مو دی رهبر — وايو الله اکبر وايو الله اکبر

Download from: aghalibrary.com

د پوهنې وزارت پیغام

ګرانو زده کوونکو، محصلانو او درنو ښوونکو!

د یوې ټولنې وده او پرمختګ کاملاً د همغې ټولنې د پیاوړو کاري کادرونو، بشري قوې او ماهرو فکرونو په کار او زیار پورې تړلي دي. همدا بشري قوه او کاري متې دي چې د هیواد انکشافي اهدافو ته د رسېدو لارې چارې طی کوي او د یوه نېکمرغه، مرفه او ودان افغانستان راتلونکی تضمینوي.

انســان په خپل وار سره د الله تعالی له جانبه او هم د خپل انســاني فطرت له اړخه مؤظف او مکلف دی چې د ځمکې په عمران او د یوه ســوکاله ژوند د اســبابو او ایجاباتو د تکمیل لپاره خپل اغیزمن نقش، همدارنګه ملي او اسلامي رسالت ادا کړي.

لــه همدې ځایه ده چې د یوه ژوندي او فعال انســان نقــش، د خپل ژوند د چاپېریال او خپلې اړوندې ټولنې په اړه، تل مطلوب او په هېڅ حالت کې نه نفي کېږي او نه هم منقطع کېږي.

په ټول کې د پوهنې نظام او په خاصه توګه د تخنیکي او مسلکي زده کړو معینیت مسوولیت او مکلفیت لري چې د اســلامي ارزښــتونو، احکامو او همداراز معقولو او مشروعو قوانینو ته په ژمنتیا سره، د افغانســتان په انکشاف کې فعاله، چابکه او موثره ونډه واخلي، ځکه دغه ســتر او ســپېڅلي هدف ته د رســېدو په خاطر د انساني ظرفیت وده، د حرفوي، مسلکي او تخنیکي کادرونو روزنه او پراختیا یو اړین مقصد دی. همدا په تخنیکي او مسلکي زده کړو مزین تنکي ځوانان کولی شي چې په خپلې حرفې او هنر سره په سیستماتیک ډول د هیواد انکشاف محقق او میسر کړي.

جوته ده چې په افغانستان کې د ژوند تګ لاره، دولتداري او ټولنیز نظام د اسلام له سپېڅلو احکامو څخه الهام اخیســتی؛ نو لازمه ده چې زموږ د ټولنې لپاره هر ډول پرمختګ او ترقي باید په علمي معیارونو داســې اســاس او بنا شي؛ چې زموږ د کارګر نســل مادي او معنوي ودې ته پکې لومړیتوب ورکړ شي. د حرفوي ظرفیت جوړونې تر څنګ د ځوانانو سالم تربیت او په سوچه اسلامي روحیې د هغوی پالنه نه یواځې پخپل ذات کې یوه اساسي وجیبه ده، بلکې دا پالنه کولی شي چې زموږ وطن پخپلو پښو ودروي، له ضعف څخه یې وژغوري او د نورو له سیاسي او اقتصادي احتیاج څخه یې آزاد کړي.

زموږ ګران زده کوونکي، محصلان، درانه اســتادان او مربیون باید په بشــپړه توګه پوه شي، چې د ودان او نېکمرغه افغانستان ارمان، یواځې او یواځې د دوی په پیاوړو متو، ویښ احساس او نه ستړي کېدونکي جد او جهد کې نغښتی او د همدغو مسلکي او تخنیکي زده کړو له املـه کېدای شي په ډېرو برخو کې د افغانستان انکشافي اهداف تر لاسه شي.

د دې نصــاب له ټولو لیکوالانو، مولفینو، ژباړونکو، ســمونکو او تدقیق کوونکو څخه د امتنان تر څنګ، په دې بهیر کــې د ټولو کورنیو او بهرنیو همکارانو له مؤثري ونډې او مرســتو څخه د زړه له کومې مننه کوم. له درنو او پیــاوړو اســتادانو څخه رجامندانه هیله کوم چې د دې نصــاب په ګټور تدریس او فعاله تدریب سره دې د زړه په ټول خلوص، صمیمي هڅو او وجداني پیکار خپل ملي او اسلامي نقش ادا کړي.

د نېکمرغه، مرفه، پرمختللي او ویاړمن افغانستان په هیله

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

Download from: aghalibrary.com

لړلیک

خپرکی	لړلیک	پاڼې
لومړی	له‌بېلابېلوسرچینو څخه د مالیې تعریفونه	۱
دوهم	مالیه او دهغې ډولونه	۹
دریم	د مالیو تصنیف	۱۵
څلورم	د صنایعو وده	۲۳
پنځم	مالیاتو ته په پام سره د صنایعو تصنیف	۲۹
شپږم	په افغانستان کې د مالیاتو تاریخچې	۳۵
عمومي معلومات		۳۹
سرچیني او اخځلیکونه		۴۳

Download from: aghalibrary.com

سریزه

دیوولسمې پیـړۍ له اواخرو څخه را وروسته د اقتصادي تعادل د ایجادولو په موخه دولتـونه په اقتصادي بازارونوکې د فعالیتونو صحنې ته ور دانګي او دګنېو سیاسي، اقتصادي او مالي وسایلو په مرسته چې یې په اختیارکې وو، هرځل به یې دخالت کاوه. ددې په ځای چې اقتصادي بازارونه پخپل حال پرېږدي هغوی یې ترخپل کنترول لاندې راوستل، دهغوی اوضاع یې داوږدمهاله اولنډمهاله اقتصادي سیاستونو د طرحې او اجرا له لارې پخپل زړه تنظیـم کړل۰ په همدې موخه هغوی په مستقله توګه پخپله سترې پانګونې اغلباً اضافي پانګونې یې تحمل کړلې اوپه هغې وسیلې د بازار او یا اقتصاد د رکود او تساویانه مواردو کې په کلي توګه سره د فعالیتونو رونق لره موجب کېدل ۰او په کوم ځای کې چې به یې د تورم نښې نښانې احساسولې د بازارونو او دمالي اوپولي سیاستونوله لارې اویا په بل ډول به یې دخالت کاوه اوله حد څخه دزیات رونق او داقتصاد له عدم تعادل څخه به مانع ګرځېدل په همدې ترتیب سربېره دغیرانتفاعي خدمتونوپه تأمین دولتونه بېلا بېل نور ډېر اقتصادي نقشونه په نننې اقتصاد کې ترسره کوي. سربېره په هغو نقشونو چې مو وویل، نننې دولتونه د ټولنیز عدالت تعین ته هم په ډېر اهمیت سره قایل دي او د دې کار لپاره اغلباً ځینې میکانیزمونه لکه د قیمتونو د ټاکنې او د توزیع میکانیزم او نور ټول درآمدات۰ او په اړوند بازارکې دقیمـتونوکنترول یوڅه تغیرات منځ ته راوړي او د لزوم په صورت کې پخپله داقـتصادي او اجتماعي بودجې له لارې د ډېر زیات لګښت متحمل کیـږي چې د پورتنیو ویناوو پربنسټ د درآمداتو او لګښتونو درلودونکي دولتونه دعمومي اوعمراني بودیجو په چارچوب کې دي. دغه مطالب معمولاً په عمومي مالیه اومالي اقتصاد کې په تفصیل سره ترڅېړنې لاندې نیول کیږي، چې په هغه سره د سریزې ترعنوان لاندې دموضوع د پیل لپاره موخپل بحث پیل کړ. له بل اړخه څرنګه چې مالیه د دولت یو بنسټیز رکن ګڼل کیږي، نو ځکه خو اړین ګڼل کیږي، چې داقتصادي فقر انګېزې او علل چې زمونږ خلګ ورسره لاس اوګریوان دي وڅېړل شي، ترڅو د مالیې اغېزې په ملي اقتصاد باندې دحکومت د لګښتونو عاید وڅېړل شي۰ ننۍ مالیې نه یواځې داچې د دولتي ګټو د زیاتېدنې وسیله ده، بلکه ډېره پیاوړې مالیه د ټولنیز عدالت تأمین دی اوپه خصوصي سکتور باندې ځانګړې اغېزې لري او ننی مالیات حکومت دغني او فقیرې طبقې ترمنځ د تصنیف دخلاصې په حیث اوهمدا راز د اقتصادي کړنو هڅونه یې بولي۰

بناءً دمنابعو په درکولوسره مالیات اود د ولت درآمدات له مهمو عواملو څخه ګڼل کیږي۰له دې څخه وروستـــه دولتونه باید د دولت دعاید اتواومالیاتوپه ترلاسه کولوکې توجه وکړیس اودمالیې مشمولین باید وهڅوي ترڅود خپل وطن په دې پورکې دټولنې دملّي اقتصا د په لوړولوکې مکلفیت ترسره کړي. ضمناً د درسي کتاب محتوی مرتب اومالیاتي روحیه چې دټولنې داقتصادي پیـوندونو بنسټ ده په نوې نسل کې ځای شوې چې د دولت دعایداتوله مدارکو څخه یوه اهمه برخه دمالیې حصول دی په مالیې ایـــښودونکوباندې چې دمالیې دورکړې واجد شرایط اشخاص دي۰په لومړي قدم کې د دې کتاب موخه دیو لړمستندو معلوماتوراټولونه ده چې د پرمختللـیوهیوادونوعلمي راټولونې په بېلا بېلوتجاربو سره راټولې شوې دي ځکه چې دمالیې دورکړې اصول پرعایداتوباندې دمالیاتوله دندوڅخه یومهمه دنده ده چې په ټولنه کې دلایحې اومقررې له مخې ورکړل کیږي اوخلګ باید درک کړي چې مالیې ورکړه دهیواد یومهم عاید تشکیلوي۰اوپه موند نه یې دولت کولای شي خپله بودجه تشکیل کړي ،اودهیواد په بیا جوړونه اوبیا نوې ونه کې هم غږې وي ځکه خودمالیاتي روحیې په موندنې سره ملت د خپلې حصې مـــسولیت اداکړی،او هرڅومره زرپه راټلونکې کې دملت اودولت ترمنځ اړیکې ټینګې شي ،اودټولنیزوتفاوتونوله لحاظه دټولنې بې ثباتې کمښت وموي.

په احترام

کریم الله مطلوب

Download from: aghalibrary.com

د کتاب ټولیزه موخه

د مالیې او مالیاتي سیستم په اړوند د اقتصاد پوهانو د نظریاتو او تعریفاتو درک او په دې اړه د نورو لازمو موضوعاتو په اړه د معلوماتو ترلاسه کول.

Download from: aghalibrary.com

لومړی څپرکی

له‌بېلابېلوسرچینو څخه د مالیې تعریفونه

ټولېزه موخه:
د مالیې په اړه او په مالیاتي سیستم کې د اقتصاد پوهانو د ټولو تعریفونو او نظرونو درک.

د زده کړې موخې: محصلین د دې څپرکي په پای کې لاندې معلومات ترلاسه کوي.

- مالیه د اقتصادي او ټولنیز علم یوه تاریخي او لرغونې برخه.
- د مالیې د ورکړې مختلفې بڼې.
- د مالیې علم په نننۍ بشري ټولنه کې.
- د مالیې را ټولوني بېلابېلې بڼې.

د اقتصاد پوهانو له نظره دمالیې تعریفونه: دیوې اجباري ورکړې له یوه ډول څخه عبارت ده ، چې د یوه ټاکلي خدمت په موخه وي. یا په بل عبارت له یوې اندازې پیسو څخه عبارت دي، چې خلک او دولت یې د عامه خدمتونو د ترسره کولو او د خپلې ټولنې د پرمختګ لپاره ورکوي.

د مالیاتو ورکړه عبارت له هغې برخې څخه ده، چې دولت یې د خپلو ځانګړو خدمتونو د ترسره کولو په مقابل کې د ریښتینو ورکړو له شتمنۍ او لاسته راوړنو څخه او یا د شرکتونو له خصوصي افرادو او اشخاصو څخه په مستقیم او یا غیر مستقیم ډول غالباً د بازارونو له لارې د غیرمستقیمو مالیاتو په بڼه ترلاسه کوي. دغه ټکی باید په پام کې ونیسو چې په پرمختللو هیوادونو کې د مالیې ورکړه پولي اړخ لري. خو باید وویل شي چې یوازې په وروستیو لسیزو کې د مالیې اخیستنه دپیسو له اخیستنې سره عمومیت موندلی دی او له هغو څخه په مخکنیو کلونو کې دمالیې ورکړه په غیر پولي بڼه یې دود درلود؛ مثلاً: د فرانسې بزګرانو تر 1936 کال پورې به خپلې مالیې د تعمیراتو د جوړولو او ترمیمولو په ډول اداء کولې. اما نن ورځ ځرنګه چې تخنیکي وسایل او مدړن اختراعات منځته راغلي او ډېری یې د انساني او بشري ځواک لخوا کارول کیږي نو له

Download from: aghalibrary.com

همدې امله د مالیې رانیونه یوه پولې بنه ځانته غوره کوي.

مالیه یو لرغونی او اوږد تاریخ لري؛ مثلاً: مصریانو به د جګړې، تعمیراتو او د عامه اړتیاوو د رفع کولو او د دوی د لګښتونو مالیه به یې زیاتره په جنسي او خدماتي ډول ادا کوله. له میلاد څخه شپږ پیړۍ مخکې ځینې نښې نښانې شته چې مالیه په مختلفو ډولونو سره ښیي. په لرغوني یونان کې هم یو ډول مالیه موجوده لګښت ؤ، چې په مصر کې یې له مروجه مالیې سره ډېر توپیر درلود، ځکه چې په یونان کې د دریاب لګښت ډېر کم ؤ، چې زیاتره یې د ملا کانو یا قوانینو له لګښتونو څخه تادیه کیده او لرغونو رومیانو بیا له هغو هیوادونو څخه مالیه اخیسته، چې د دوی تر لاس لاندې وو.

په ایران کې د ساسانیانو په دوره کې یو څه مالیاتو شتون درلود. لنډه دا چې د مالیې د ادا کولو ډول له پیل څخه په دې ډول و.

دبشر له ټولنیزو جوړښتونو څخه موجود ؤ. اما د وخت په تیریدو سره د دولت د دندو په ټاکلو او د علم او تخنیک په پرمختګ سره د مالیې د ورکړې او اندازې ځانته بیلابیل ډولونه غوره کړي وو.

د دولت عایدات:

دولت د دندو په پرمخ بیولو او د عامه خدمتونو د ترسره کولو په خاطر له خپلو عایداتي سرچینو څخه پیسې لاسته را وړي، چې مونږ کولای شو هغه تر دوو بېلا بېلو بحثونو لاندې مطالعه کړو:

۱. **د دولت عادي عایداتي سرچینې:** عبارت له هغو سرچینو څخه دي، چې هر کال له هغو څخه حکومت سر شاره او بې شمیره عایدات تر لاسه کوي، چې نوموړې سرچینې عبارت دي له املاکو، دولتي ځنګلونو، مهمو مواصلاتي لیکو، صنعتي مؤسسو، مالیه، محصول او داسې نور، چې له همدې جملې څخه تقریباً % 65 تر %70 پورې او په شتمنو هیوادونو کې تقریباً د دې عایداتو %90 مالیه جوړوي.

۲. **د دولت د فوق العاده عایداتو سرچینې:** دغه عایداتي سرچینې عبارت له هغو سرچینو څخه دي، چې د عادي سرچینو د پوره نشتوالي په صورت کې ورڅخه کار اخستیل کیږي؛ مثلاً: هرهغه وخت چې دولت ونه غواړي، یوه انکشافي پروژه دخلکو دکار برابرولو په موخه په لاس ونیسي او یا معادن استخراج کړي او یا د زلزلې په مهال وسوځي او یا هم هغه امراض چې د دولت عادي عایدات د هغو لګښت پوره نکړای شي، نو له همدغو سرچینو څخه استفاده کیږي ، او نوموړې سرچینې د بانک نوټونو له استقرار او خپریدلو څخه عبارت دي. لکه څرنګه چې مخکې هم په دې هکله یوڅه ویل شوي وو.

پولي امکانات د مالیې له لارې تر سره کیږي چې مونږ یې اوس په تشریح پیل کوو: مالیه عبارت له یوې اندازې پیسو څخه ده، چې دولت یې د خلکو له مالي قدرت او اقتصادي توان سره سم ترلاسه کوي او په بدل کې یې خلک له دولت څخه دیوه ټاکلي خدمت د ترسره کولو تقاضا لري.

د مالیې په هکله او دهغي د ادا کولو په هکله مختلفو پوهانو بیلابیل نظرونه درلودل چې په بیلا بیلو ډولونو یې وړاندي کړي دي.

دساري په توګه ځینو له هغو څخه ویلي دي، چې دولت ته د مالیې ورکړه د بیمي مؤسسې نه د ګډون د حق ورکولو په شان ده، لکه څرنګه چې د بیمې یوه مؤسسه د خلکو صحت، مال، شتمنۍ د یوې ټاکلې حق الأُجري په مقابل کې پر غاړه اخلي، نو دولت هم د عامه خدمتونو د ترسره کولو په وړاندې له خلکو څخه مالیه اخلي او بیرته هغه پیسې د خلکو د ټولنیزو، اقتصادي او سیاسي چارو د ښه والي په منظور په لګښت رسوي.

د مالیې اخیستنې بنسټونه

د دې لپاره چې د مالیې اخیستنې له بنسټونو څخه باخبر شو، نو لاندې مسایل په نظر کې نیسو:

۱. **ټولنیز عدالت د مالیې را نیونې په چاروکې:**
د یوه مضمون د مساوات او عدالت په نظر کې نیولو سره له اقتصادي لحاظه په څو ګروپونو تقسمیږي او د هغوی د مالي توان او له عایداتي سرچینو سره سم مالیه اخستل کیږي. د مالیې اخستنې په چارو کې ټولنیز عدالت هغه مهال رامنځته کیدای شي، چې له مالداره یا سرمایه دارو خلکو چې هغوی د دولت له ټولنیزو خدمتونو څخه ډیره ګټه اخلی ډیره مالیه واخستل شي، البته د کمزوره او ضعیفو خلکو په پرتله.

۲. **داقتصادي پوهانو نظریات:** ځینې اقتصاد پوهان په دې باور دي، چې بهترینه مالیه هغه مالیه ده، چې په اسانۍ سره را ټوله او بیا په معقول ځای کې ولګول شي.

۳. د اقتصاد ځینې پوهان بیا دا نظر لري، چې دمالیې راټولونې په مهال باید د خلکو قناعت ترلاسه شي او بیا نومورې مالیه د خلکو د ژوندانه دسطحې لوړولو په موخه ولګول شي.

ځینې بیا په دې باور دي هغه خلک چې له ټولنیزو خدمتونو څخه ډیره ګټه اخلي نو مالیه هم باید ډیره ورکړي؛ مثلاً: ډریوران یا چلونکي چې له پاخه یا قیر سړک څخه ډیره ګټه اخلي، که په غور او دقت سره پام وکړو، دغه ځواب قناعت وړ ځواب ندی په ځینو هیوادونو کې مالیه د دولت د خدمت په پرتله له اشخاصو څخه اخستل کیږي؛ مثلاً: د اطفائیې او امنیت له خدمتونو څخه چې دولت یې منځ ته راوړي.

دمنازلو او مغازو له څښتنانو څخه ډیره مالیه اخستل کیږي

د عمومي مالیې موضوع

په نوي اقتصاد کې دولت یو ستر او له اهمیته ډک رول په غاړه لري. افراد اوټولنه دخپلې

ازادۍ دساتنې او د امنیت د تأمین او ټولنیز عدالت په خاطر له عمومي خدمتونو ، د لازمه قوانینو جوړول او همدا راز مطلوب شرایط د اقتصادي فعالیت لپاره ، تأمین او ټولنیزه هوساینه او همدارنګه نورې ډیرې چارې په دولت باندې تړلي دي. انساني اړتیاوې او غوښتنې نا محدوده دي، اما موجوده سرچینې محدودې او نه رسیدونکې دي.

دولت باید کوښښ وکړي ترڅو په رسمي او ښې استفادې سره له موجودو سرچینو څخه ټولنیزې غوښتنې په معقولو او ممکنو اهدافو کې پرځای کړي. د دولتي سازمانونو کرنې، د عمومي خدمت ګذارانو کفایت او کارداني د ټولنیزو او فردي اړتیاوو د تأمین لپاره ښایې د ټولنیزو سرچینو دسم تشخیص موجب وګرځي او برعکس د دولت د دستګاه بې کفایتي ښایي د منابعو په لمنځه تلو او د افرادو په نه رسیدو منجر شي.

د دغو ستونزمنو دندو ترسره کول چې د دولت په ذمه باندې دي، د درنو مخارجو د تحمل مستلزم دي، چې د هغوی د تأمین لپاره دولت باید ناچاره کافي عاید او منابع په اختیارکي ولري. په عاید پورې د اړوندو مسایلو بررسي، د دولت لګښتونه او له هر یوه څخه ترلاسه شوې پایلې د عمومي مالیې موضوع ده.

د دولت عایدات

د دولت څلور کره سرچینې در آمد په واک کې لري، چې په لاندې ډول دي.

۱. مالیې
۲. پورونه
۳. پولي وسایل
۴. د غیر مالیاتي عایدو دخدمتونو بې ځایوالی.

مالیې

یعنې هغه سرچینې چې دولت یې د حقیقي او حقوقي اشخاصو له عایدو او شتمنیو څخه د مالي تأمین لپاره دخپلو وظایفو د ترسره کولو په بدل کې په ځان مني.

که هر څو د مالیاتو موندنه د مؤسسو د تاسیس او د دولتي خدمتونو د راټولو په خاطر وي. اما د اصولي سرچینو او د هغې ګټې ترمنځ، چې رسوونکي یې د دولت له خدمتونو څخه کوي، لزومًا برابري شتون نلري، بلکې څرنګه چې یې مخکې هم یادونه وشوه، مالیې د دولتونو په وسیله ترلاسه کیږي او د هغې ترلاسه کول اوږده سابقه لري. د هغوی ډولونه او ډلبندي د متمادي پیړیو په اوږدوکي ډیر بدلونونه پیداکړي دي. امّا نویو مفاهیمو او مالیاتي ډلبندۍ ته په پرمختللو هیوادونو کې په پام سره هغوی په پینځو برخو تقسمیږي:

هغه مالیې چې په عاید پورې اړه پیدا کوي:

الف ــ دحقیقي اشخاصو په عاید باندې مالیات.

ب ــ د حقوقي اشخاصو او شرکتونو په عاید باندې ماليات.
ج ــ د بيمې حق.

هغه ماليې چې په مصرفي لګښتونو پورې اړونديږي

الف ــ پر لګښت باندې ماليه پر عايد باندې د ماليې په شان ترلاسه کيږي. خو د لګښت په نسبت اشخاص دي.

ب ــ پر پلو باندې د ماليانو ګمرکي حقوق او هغه سوچه ماليې چې د کالو پر واردونکو او پلورونکو باندې تحميليږي. مګر د دغې فرضيې پر بنسټ چې لږونکی(مصرفونکی) يي د پيل په پړاو کې وزغمي پر لږونکی (مصرفونکي) د ماليې په عنوان تلقي کيږي.

هغه ماليې چې په مالکيت يا د شتمنۍ په ليږد پورې اړه لري:

الف ــ د افرادو د سوچه شتمنۍ پر ارزښت باندې ماليې
ب ــ د افرادو د نا خالصه شتمنۍ په ارزښت باندې ماليې
ج ــ پر اراضي ارزښت باندې ماليې
د ــ د پانګې پر ارزښت باندې ماليې
هـ ــ د ارث له لارې د شتمنۍ پر ارزښت باندې ماليې

هغه ماليې چې په سوداګريزو کړونو پورې اړه لري

هغه ماليې چې پر صادراتو وضع کيږي: په تير وخت کې ماليې په دوو کره مستقيمو اوغير مستقيمو برخو باندې تقسميدې. په دې طبقه بندۍ کې له مستقيمو ماليو څخه منظور هغه ماليې دي چې اداکوونکي وګړي به هغه زغملې او اصولاً به يي نه شوی کولای تر څو هغه بل چاته وليږدوي.

دشتمنۍ پر عايد باندې ماليه يوازې او يوازې دمستقيمو ماليو جز ګڼل کيده. په غير مستقيمو ماليو کې طرز داسې و، چې دماليو اداکوونکي به هغو نورو کسانو ته ليږدول او خپله دوی به يوازې دماليو د ورکړې وسيله وه. دګمرکي حقوقو دپلور ماليې او په همدې ډول نور داسې له همدې ډول ځانګو څخه ؤ چې په عملي توګه دغه ډول طبقه بندي ښايې دقيقه او ګټوره ونه اوسي. ځکه چې پر ماليانو باندې نهايې توضيع تل روښانه نه وي؛ مثلاً: د ماليو يوه برخه د شرکتونو په عايد باندې ممکن د شرکت له څښتنانو څخه نورو ته انتقال شي او يا پر حقوقو او د لاس په مزدورۍ باندې ماليې چې د مستقيمو ماليو يوه برخه ده، چې د کار فرمايانو يا حسابداريو په وسيله دولت ته ورکول کيږي، لکه څرنګه چې تاديه کوونکي نهايې کارمندان او کار ګران دي.

دټولنې مالياتي روحيه

څرنګه چې يادونه وشوه مالياتي عايد د دولت د عايد د منابعو له هغو مهمو عايداتو څخه

ګڼل کيږي، چې افراد او مؤسسې يې د دولت هغو درنو مسؤليتونو ته په پام سره د خپلې شتمنۍ او عايد يوه برخه د دولت دمالي وظايفو د تامين لپاره ورکوي. ديوې ټولنې د افرادو دهمکارۍ ميزان د دولت له دستګاه سره او دهغوی تمايل ماليانو په داوطلبانه ورکړې د سره له يوه لوري دټولنيزې ودې درجه او له بل لوري د دولت دستګاه په نسبت د هغوی دخوش بينۍ او د باور په ميزان پورې تړاو لري، ديوې ټولنې په غړو کې د باور او اعتماد ايجاد او مساعده روحيه د څو شرايطو د شتون مستلزم ده، چې د هغوی د ټولو په رأس کې د موندونکو ماليو برابروالی او د مالي ادارو د دستګاوو د مکلفيتونو انجام او د دولتي لګښتونو سموالی دی.

خلک بايد دا باور پيدا کړي چې د ماليو وضع او حصول يو داسې ترتيب دی، چې هر څوک خپله عادلانه برخه اداکوي او که چيرې دغه احساس په افرادو کې عموميت پيدا کړي چې ځينې د هغوی د ډيرې شتمنۍ او عايد سره سره نسبتاً لږې مالې اداکړي او يا پرته له کوم موجب څخه له لوړو معافيتونو څخه برخورداره شي. د ټولنې د مالې ورکړې روحيه تضعيفيږي. د افرادو دمالې ورکړې ځانګړنې، که په شتمنو او يا فقيرو هيوادونو کې وي، دهغوی ځانګړنې په دې زمينه کې متفاوتې دي.

دساري په توګه ممکن، چې ايراني، ايټاليوي يا فرانسوي شريف تجاران او يا صنعت کاران د خپلې مالياتي اظهار نامې په تنظيم کې د امانت اوصداقت رعايت وکړي.

دلومړي څپرکي لنډيز

د ماليې مضمون څرنګه، چې يوه مهمه اقتصادي او حياتي پديده ده، نو په همدې بنا په دې څپرکي کې عمدتاً د اقتصاد پوهانو عکسل العملونه او نظرونه انعکاس شوي، ترڅو ګران محصلين د ماليې له پوهې سره په بشپړه توګه اشنايي او په همدې اړه د علماوو له نظرونو سره هم اشنايې پيدا کړي. نوځکه خو د اقتصاد د علم تاريخي او علمي بنسټ باالخصوص مالي څانګه په تيرو دورو کې د راښولونې په طرز او ډول سره او دماليې ډولونه په هر اړخيز ډول تربحث لاندې نيسي.

ماليه دبشري ټولنې له پيله تر ننه پورې په بېلابېلو ډولونو سره شتون لري او د دولت له عايداتو څخه يو مهم عايد جوړوي. نو ځکه خو په دې فصل کې پاملرنه شوې، ترڅو په تيرو دورو او ننۍ بشري ټولنه کې دمضمون ماهيت او دماليې د علم له مؤثريت څخه درک ترلاسه کړي. همدا راز په اوسني بحث کې نور مهم موضوعات لکه عايدات او د هغو ماليو ډولونه چې په سوداګريزو فعاليتونو پورې ارتباط نيسي. دماليې رانيونې بنسټونه دماليې په سيستم کې تولنيز عدالت. دماليې عمومي موضوعات او مالي روحيه چې په مالياتي سيستم کې يو مهمترين فکټ ګڼل کيږي.

په دې څپرکي کې د نورو موضوعاتو په څنګ کې ځای په ځای شوي دي.

د لومړي څپرکي پوښتنې:

۱. ماليه څرنګه علم دی؟
۲. د مالیې په اړه د اقتصاد پوهانو نظريات مختصراً تعريف کړئ؟
۳. د دولت د عايداتو په اړه څه پوهيږئ تشريح يې کړئ؟
۴. د مالیې پوهه له څه شي څخه بحث کوي؟
۵. د مالیې راټولونې پرمخ تللی ډول تعريف کړئ؟
۶. تاسو چې کوم فصل زده کړ له هغه څخه موخه کوم موضوعات دي، نومونه يې واخلئ؟
۷. په 1936 کلونو کې څه ډول ماليه اخیستل کیده؟

دويم څپرکی

ماليه او دهغې ډولونه

ټوليزه موخه

پرعايداتو باندې ماليې او د ماليو ځانګړي ډولونه د دې فصل موضوع ده.

د زده کړې موخې: محصلان ددې څپرکي په پای کې لاندې موضوع ګانې توضيح کولای شي.

- د اقتصادي پوهانو نظريات د مالياتو په اړه.
- د دولت عايدات او عايداتي سرچينې.
- په تجارتي فعاليتونو کې د ماليې رول.
- د ماليې رول د ټولنې په سياست او اقتصادکې.

مستقيم ماليات

مستقيمې ماليې هغو مالياتوته ويل کيږي، چې پرته له واسطې او له هغه فهرست سره سم چې د جمع جز جدول نوميږي، موندل کيږي.

په ياد شوي فهرست کې له اشخاصو څخه د هر يوه د نامه په مقابل کې هغه مبلغ، چې د يوه شخص په واسطه مستقيماً بايد دولت ته ورکړل شوي وای، معين او مشخص شوي او له شتمنو اشخاصو څخه اخستل شوي، نو ځکه خو شتمن اشخاص له تحصيل دارانو څخه د ماليې سره مستقيماً مخامخ شوي او خپله ماليه ادا کوي او په مقابل کې داسې سند چې د ده د ماليې په ورکولو دلالت کوي، ترلاسه کوي. سر بيره پردې مستقيمې ماليې هميشه له هغو عوايدو څخه چې په منظمه توګه سره په معينو زمانونو کې د افرادو عايد ګرځي وضع کيږي او دهغوی وړاندوينه اسانه او امکان نه منونکې ده.

غير مستقيمې ماليې

غير مستقيمې ماليې له هغه ډول ماليې څخه عبارت دي، چې د اجناسو په قيمت او په

اقتصادي کالیو وراضافه شوې وي او مستهلکین یې د اخستنې پر مهال دولت ته ورکوي. د مستقیمو مالیو په اخیستنه کې د دولت موخه دا ده، چې د خلکو له اوږو څخه د غیر مستقیمو مالیو بار کم کړي. په تیرو دورو کې غیر مستقیمې مالیې له مستقیمو مالیو څخه مهمې وې، ځکه چې غیرمستقیمې مالیې د تجارتي مالونو له پلور څخه اخستل کیږي. د غیر مستقیمو مالیو ورکول په غیر محسوس ډول سره ترسره کیږي، یانې د جنس پلورنې پر مهال مالیې پرهغه اضافه کیږي او له اخستونکي څخه اخستل کیږي. غیر مستقیمې مالیې په هیڅ وجه له دفتر سره دجمع برخه نه ده په هغو شیانو پورې تعلق نیسي، چې د هغه حقیقي څښتن د مالیو د حصول پر مهال مشخص او معلوم نه وي.

دمحصولاتو مالیې

مالیې د عایداتو محصول دی او هغه اشخاص چې دغه عایدات ورکوي، مالیه ورکوونکي نومول کیږي. دغه عواید د دولت او یا هم د ښاروالی مربوط دي. وجه د یاد شوې مالیاتي په خاصیت کې تغیر نه پیدا کوي.

په دوارو صورتونو کې یې خپل اساسیتوب او قانوني والی د هیواد په قوانینو کې حایز وي.

په بین المللي رسنیو کې دمالیاتو او محصولاتو په اړه ډیر تعریفونه یاد شوي دي.

اما د کتاب لیکونکي په عقیده، د هغو اسانه او ساده لارې په لاندې ډول دي.

مالیه یو ډول ورکړه او عایدات دي چې یوازې د یوه هیواد د منابعو اساسي عواید دي. دعمومي لګښتونو د تر سره کولو لپاره حکومت هغو ته اړتیا لري، دغه حصه د آبې او للمي ځمکو په مالیو پورې اړه لري او همدا راز په مال، څارویو او نورو اضافي اسبابو پورې اړونديږي. محصول یو ډول عایدات دي، چې د هیواد له بنسټیزو منابعو څخه ګټل کیږي او هیواد د عمومي لګښتونو د اکمال لپاره ضرورت لري.

اما په عین وخت د یوه ډول خدمت په توګه محسوسيږي، چې هیواد یې د محصول ورکوونکي لپاره اجرا کوي. په دې برخه کې د پُستې، تیلګراف محصول، د معابرو محصول او دځینو اسنادو محصول لکه قباله، حجت وکالت او داسې نور چې وثیقه نومیږي. د ورکړل شوي محصول او مالیې په اړه بیلګې د پورتنیو دوو جملو لپاره بس دي.

که چیرې د مال او څارویو عایدات په مثال کې را واخلو ډیر زر کیداي شي، درک شي. چې دغه عاید یوازې د هیواد د اړتیاوو د رفع کولو لپاره او د مجموعي لازمه لګښتونو د تکمیل په موخه چې په پورته کې د عمومي لګښتونو په نامه نومول شوي دي او په نقدي ډول اخستل کیږي، دغه په مالیې پورې اړونديږي. که چیرې نور عایدات په مثال کې راوړو، لکه د معابرو عایدات، وبه وینو چې د پیسو ورکړه په داسې مهال کیږي، چې هیواد یې په مقابل کې زموږ لپاره د هغه سړک ساتنه او حفاظت وکړي، چې مونږ ورباندې تیریږو او راتیریږو. همدا راز د پُستې په محصول کې

یانې د پُستې محصول هغه وخت مونږ ورکوو چې هیواد زمونږ د لیکونو د لیږلو هغه خپل مقصود او مرجع ته خدمت ترسره کوي. همدغه ځای دی چې دغه برخه په محصول پورې اړوندیږي.

لنډه دا کوم تشریحات چې پورته ذکر شول په داسې ډول واضح کیږي. یانې مالیه په کلي ډول سره یو ډول ملکفیت دی، که چیرې مکتوب ونه رسیږي، نو د پستې محصول به نه ورکوي او که څوک له جادې څخه تیر نه شي، نو هیڅ څوک به له تاسو څخه د تېریدو محصول نه اخلي. امّا د مالیې او محصول تر منځ اصلي توپیر تر هغې قاعدې پورې منحصر دی، چې پورته یې تشریح وشوه. یانې د حق الزحمې محصول هغه ځانګړنه ده چې حکومت یې په خپله موقع له ستاسو څخه غواړي.

په هغه صورت کې چې باالمقابل مالیه د هیڅ کوم یوه ځانګړي خدمت درلودونکې نه وي، د عمومي لګښتونو د اړتیاوو د تکمیل لپاره تأسیس شوي وي.

نور هغه امتیازات، چې د عوایدو په باب شتون لري په لاندې ډول دي.

۱. غیر مستقیم عایدات
۲. مستقیم عایدات

۱. غیر مستقیم عایدات

هغه عایدات دي، چې رأساً په مالیه ورکوونکو تعمیل شوي او له خپلو ورکړو څخه خلاصون نشي موندلی. دبیلګې په توګه د ځمکې ، مال ، څارویو ، مالی لوازم او هغه اضافي اثاثیه چې د مستقیمو عایداتو او محصولاتو له جملې څخه دي.

غیر مستقیم عایدات لکه د معابرو، پوستې او داسې نورو شیانو عواید دي او مستقیماً په اشخاصو باندې نه وضع کیږي او له لومړني مالیه ورکوونکي څخه نورو اشخاصوته انتقالیږي؛ مثلاً: د ګمرکي عایداتو په صورت کې چې ګمرکي حقوق له واردونکو تجارانو څخه اخستل کیږي او د یادو شویو ګمرکي حقوقو له نتیجې څخه اصلاً د تجارانو د مال قیمت اضافه کیږي او همغه وخت ګواکي پیرودونکي ګمرکي حقوق اداکوي، نو ځکه خو ګمرکي تعرفه له وارد کوونکي تجار څخه پیرودونکي ته انتقال مومي. د مستقیمو او غیر مستقیمو عایداتو تر منځ یوبل توپیر دا دی، چې اولیه په ټاکلیو وختونو او ثانویه د خدمت د اجرا پر مهال د حکومت له لوري اخستل کیږي. دغه مسئله کیدای شي تائید کړو، چې مالیه ډیر مستقیم عایدات او غیر مستقیم محصولات وي. امّا دغه تائید څرنګه چې یې پورته یادونه وشوه، یو قطعي صورت خپل ځان ته نشي اتخاذ کولای.

نوځکه خو یوازې همدغه بیلګه چې ګمرکي حقوق یوه مالیه او په عین وخت غیر مستقیم عایدات دي، د مطلب په ذهن کې د ځای په ځای کولو لپاره بس ده. مختلف ارقام نشي کولای عایدات ډیر تشریح کړي. یوازې همدغه مطلب ته تشریح ورکول کیږي، چې مالیه لرغوني اصول دي، چې په غیر متمدنو هیوادونو او د ترقي له شاهراه ګانو څخه لیرې یانې د ترقي په اصولو او د پرمختګ په بنسټونو او هم د تمدّن له توسعې او پراختیا سره موافق نه وو، هم موجود ؤ، دغه

مطلب علاوه کیږي. دعایداتو اصل تقریباً په ټولو ممالکو کې سره ورته دي، اما یوازې دهغوی تحصیلي اصول د یوه هیواد د بل هیواد په پرتله سره توپیر لري او دغه پورته یاد شوي توپیرو د عایداتو مربوط او له هیوادونو څخه د هر یوه حیات او معهذا د هر وخت لپاره د اصلاح امکان لري او دغه اصلاحات د دې باعث کیږي ترڅو په یوه دولت کې د هغه اداري جوړښت د ترقي او پرمختګ په لور بوځي، چې د مالیاتو د دوایرو تشکیلات ښایې په لومړي صف کې وي.

د مستقیمو مالیو ګټې

د دولت له لوري د عایداتي لارو پیدا کول، له محدودو اشخاصو سره د پانګې قوه له منځه وړل، له پولي نورم سره مبارزه او د دولت ګټور کیدل له مشروعو عایداتي لارو څخه.

دمالیو د مبنا ټاکل او د مناسب نرخ اعمال

له مالیو څخه په هره یوه مالیه کې باید لومړی د هغه مبنا وټاکل شي او بیا یو مناسب نرخ اعمال کړي، د مالیو له مبنا څخه منظور هغه څیز دی، چې د مالیو شمول ګرځي، د مالیو مبنا ممکن د مربوطه اشیاوو د مؤسسو او شرکتونو د اشخاصو عاید، د ټول پلورنې د حجم معامله، د میراث د شتمنۍ ارزښت او په دې ډول نور. دې مبنا لره ممکن د تصدي له مناسب نرخ سره د مالیاتو شمول قرار ورکړي او څو په سلو کې په مناسب نرخ سره او یا له هر فزیکي واحد څخه یو معین مبلغ، حجم، وزن ، تعداد او داسې نور موندل کیږي.

مثلاً که چیرې د مالیو نرخ په سلو کې لس وي، هغه شخص چې سل زره افغانۍ عاید لري په داسې حال کې چې د بل عاید یو میلیون افغانیو ته رسیږي او یو لک افغانۍ مالیه ورکوي. په تصاعدي نرخ کې د عاید د میزان لوړ تلل یا د مالیو د مبنا په ارزښت کې لوړ نرخ په کار وړل کیږي. معمولاً په ټیټو طبقاتو کې د مالیاتو د نرخ عاید ضعیف او په لوړو طبقاتو کې یو څه لوړ نرخونه نسبت مازاد ته، ما قبل اعمالیږي. په تصاعدي نرخونو سره مالیې د متناسبو مالیو د نرخ په پرتله عادلانه دي، ځکه چې د مالیاتو د مبنا د ډیروالي ډیره برخه د دولت عاید ګرځي، لکن تصاعدي نرخونه باید په ډیر دقت سره انتخاب شي. د دولت په مالیاتي عاید سره د ملی عاید په کموالي یا زیاتوالي سره نسبتاً ډیر زیاتوالی او یا کموالی پیدا کوي. په همدې ترتیب له اقتصادي تعادل سره مرسته کیږي. همدا راز تصاعدي نرخ نه باید په داسې ډول وي چې په خصوصي څانګه کې د کړنو د مخنیوي موجب وګرځي.

د مالیو انتقال او د نهایې ادا کوونکي تضمین

د مالیو دلیږد مسئله او د نهایې ادا کوونکي تشخیص له مالیاتي مسایلو څخه یوه خورا پیچلې مسئله ګڼل کیږي، ځکه چې په اغلبو مواردو کې یې مالیې له یوه شخص څخه ترلاسه کیږي. د هغه واقعي ورکوونکی یو بل شخص دی، چې لومړنی اداکوونکی ممکن په بېلابېلو

ډولونو سره وکولای شي له مالياتي بار څخه يوه برخه کوم بل چا ته وليږدوي.

په پلور او مصرف باندې ماليې معمولاً له همدغه ډول ځانګړنو څخه برخمن دي، ځکه چې دمشمولو کاليو مصرف کوونکي هغه ماليې دي، چې د کاليو په اخستنې سره په تعين شوي قيمت سره ټاميږي يا د اړونده ماليو يوه برخه اداکوي. دغه انتقال ته وروستنۍ کړنې او انتقال ويل کيږي. دليږد يو بل ډول دغه دی، چې توليد د کاليو تر توزيع کوونکو د ماليو مشمول د دې لپاره چې د ماليو د پار يوه برخه نورو اشخاصوته وليږدوي کوښښ کوي ترڅو د توليد عوامل په کم قيمت سره ترلاسه کړي او لاسي کاريګر ته لږه حق الزحمه ورکړي.

له اضافاتو سره معمول هغه ته نه ورکوي. يا د اوليه مواد ارزانه وپيري او له همدې امله په همدې ترتيب په لومړي حالت کې لږونکی(مصرف ونکی) د ماليې بار په دويم حالت کې د توليد د عواملو عرضه کوونکيوته منتقليږي. دماليو ټول انتقال يا يې د عمده برخې انتقال، چې د اجناسو په نرخ پورې اړونديږي؛ لکه: الکولي مشروبات او د خانيات لرونکي ته يو واضح امر دی لکن د اکثره ماليا تو د انتقال موضوع په قطعي توګه سره روښانه نه ده چې واقعاً کوم کسان د شرکتونو ماليې اداکوي. آيا د شرکتونو د منافعو له ځايه اجناس ورکول کيږي او که يې يوه برخه. د زياتوالي له لارې قيمت وروستنۍ کړنو ته منتقليږي، يايې يوه برخه مخ په لږ والي ده. مزد د توليد نور عوامل دي، چې مخکنيو فعاليتونوته انتقال مومي. ايا افراد د خپلو عايد او ټول ماليات شخصاً پخپله ادا کوي يايې يوه برخه په نورو کسانو باروي، د دغو سختو مسايلو د تحليل لپاره نورې ډيرې پلټنې لازمي دي، ځکه چې د مالياتو انتقال پرته له کومې توجه او د نهايي ادا کوونکي ټاکل په مختلفو مالياتو کې ، د مالياتي سيستم دعدالت ارزونه ، او د هغه د اغيز اندازه د ټولنې په اقتصاد کې ښايي ډيره نه وي.

د دويم څپرکي د مطالبو لنډيز

سره له دې چې د تير درس په برخه کې په نړۍ کې د ماليې له لرغونتوب څخه په خپرو ابعادو سره يادونه شوې، امّا په دې مبحث کې د تيروخت او حال دماليې شکلونه او ډولونه مطرح دي. بايد دې ټکي ته پام وشي، چې ماليه د دولت دعايداتو يو اساسي جز جوړوي. په همدې خاطر هر څومره چې دمالياتو مبنا د هغو په علمي معيارونو سره د بحث وړ وګرځي، په هماغه اندازه د ټولنې اقتصاد پر مختګ کوي. په همدې ډول د راټولونې بڼې ان ماليات په دې بحث کې په پام کې نيول شوي دي.

او له تجاربو څخه يو لړ مستند معلومات او د پرمخ تللیو هيوادونو علمي را ټولونې راټولې شوې، ترڅو چې د ماليې د ورکړې اصول چې له مهمو وظايفو څخه يوه وظيفه او ګرانو هيواد والوته د يوه ذهنيت ورکول دي او له بل لوري پرعايداتو باندې د ټولو مالياتو په موضوعاتو کې ده چې په ټولنه کې د قانون اولايحې په رؤيت ورکول کيږي. دفصل په بحث کې يادونه وشوه چې ماليې څرنګه او په کومو شرايطو او په کومو معيارونو يې تکامل موندلی. د تکامل پروسه له کوم ځايه پيل او ننني مالياتي سيستم په څو ډوله او په څوشکله دی. غوره به داوي، چې د کتاب دموضوعاتو له لوستلو څخه وروسته د استفادې توپير اوموضوع ګانې ګرانو ويونکو ته پريږدو.

د دويم څپرکي پوښتنې

۱. دماليې د ډولونو په هکله معلومات وړاندې کړئ؟
۲. د مستقيمې او غير مستقيمې ماليې تر منځ څه توپير دی؟
۳. په پرمخ تللو هيوادنو کې د ماليې سيستم څرنګه دی؟
۴. دماليو د ورکړې قواعد څه چې مو ويلي دي تشريح يې کړئ؟
۵. ماليه د څه شي له مخې وضع کيږي تشريح يې کړئ؟

دریم څپرکي

د مالیو تصنیف

ټولیزه موخه:

په مالیاتي سیستم کې د اجرأ وړتیا او اطمینان

د زده کړې موخې: محصلین باید د څپرکي په پای کې لاندې موضوعات تشریح کړي.

- د ورکړې د لګښت معقولوالی
- په مالیاتي سیستم کې د اجرا وړتیا
- مالیاتي خدمتونه
- په مالیاتي سیستم کې د دولت رول
- د مالیو مختلف ډولونه

عملي معیارونه د ټولنې د مالیاتي سیستم لپاره: د مالیاتي عدالت د رعایت لپاره او همدا راز د مالیاتي سیستم په اقتصاد کې د مالیاتو دمنفي اغیزو د مخنیوي په منظور باید د اداري ځانګړنو واحد صحیح وي. همدغه ځانګړنې عبارت دي د اطمینان له معقولوالي څخه او همدا راز د ورکړې له لګښت او د اجرا وړ مالیو له موندنې او عامه معقولیت څخه.

د مالیو اخستنې په سیستم کې اطمینان: د اقتصادي فعالیتونو د توفیق لپاره اطمینان دسیاسي ثبات یوه ځانګړې ځانګه او د مالیاتي سیستم مطمئن والی له لازمو او خورا مهمو شرایطو څخه ګڼل کیږي، ځکه چې په عادي شرایطو کې پانګه اچونه د خطراتو د منلو مستلزم ده. که چیرې پانګه اچونه په مالیاتي سیستم کې ترلاسه شي، ښایي د نظر وړ فعالیتونو څخه تشکیل شي او ښایې په ډیر خطر کې وي او پانګه اچونه په لړه اندازه سره ښایې تره سره شي. افراد هم باید له هغو مالیو څخه چې هغه د وړاند ویني وړ نه دي، چې د لاس مزد او دهغوی نور عایدات وضع کیږي،

مسئون به وي. مالياتي قانون بايد روښانه او مشخص وي او د تصميم اتخاذ بايد په لږو مواردو کې د ارزيابی او د ماليو د اصولو د مامورينو په اختيار کې ورکړل شي. که چيرې مالياتي قانون مبهم وي او مامورين پخپل زړه مشخصه پريکړه غوښتل وغواړي، نو يو څو موارد بايد وټاکي، چې نوموړي **موارد دادي:** د مالياتو په چارو او د عامه اعتماد په جلبولوکي د برابرۍ او هم غږۍ رعايت، د مالياتو سيستم په نسبت ښايې نا ممکن وي.

په مالياتي سيستم کې د ترسره کولو وړتيا

يو ښه مالياتي سيستم هغه ماليې چې د هغو موندنه غير ممکنه وي، نه دفع کوي آن تر دې، چې ډيری يې د ماليو ورکوونکو په اتفاق سره د خپلو ماليو پورونه په داوطلبانه توګه سره اداکوي. بايد د ماليې د ورکړې امکان شتون ولري، که نه د مالياتو د وضع صورت دمالياتي قوانينو د تهيې په منزله بايد مالياتي پرنسيپونو ته او د پيش بينی شويو شرايطو د ترسره کولو وړتيا ته هر اړخيزه پاملرنه بايد وشي. په همدې هکله دقيق محاسبات بايد ترسره شي ، حتي په خاصو مواردوکي د اطمنان د اصولو لپاره دمالياتو د ترسره کولو د وړتيا لپاره د آزميښت د ترسره کولو موضوع هم ښايې اړينه وي.

د لګښت معقولوالی او دماليو راکړه ورکړه

له هغه ځايه، چې د مالياتو د ورکړې لګښت له فردي لوري (تاديه) د موندنې لګښت د دولت له لوري ملي محصول ته څه شی نه ور اضافه کوي. د ټولنې ګټې نبايد د تحمل له لحاظه درانه لګښتونه په دې لاره کې تلف شي. دمختلفو مالياتو د راکړي ورکړي دلګښتونو د چارو په اړه بايد وويل شي، چې ډيری دمالياتو ورکړه دحقيقي اشخاصو پر عايد باندې خصوصي وو، نه د اداکوونکي لپاره حقوق او دلاس مزد او د اضافي لګښت دستګاه او يا د نا ځيزه خرڅ درلودونکي ده، د نورو مالياتو په اړه همدا راز دحساب ساتنی مخارج او پخپل ټاکلي وخت ورکړه يا په قسطونو څرنګه چې په داوطلبانه توګه ترسره کيږي، وضعيت په همدې شان دی لکن د نظر د اختلاف په صورت کې چې دمالياتو د ورکوونکي او موندونکي ترمنځ به وي او يا ماليات بايد د مالياتي قدرت په اعمال سره اصول شي. مؤدي او همدا راز دولت به ډير لګښت ښايې تحمل کړي.

دشرکتونو دماليو ورکړه د ډير لګښت درلودونکې ده. ځکه چې اکثراً د قانوني دفاترو په ساتنه او د حسابدار په خدمت ګمارل او د داسې نورو قانوني تشريفاتو په ترسره کولو مؤظف دي. له همدغو مخارجو څخه يوه برخه د دوو موخو درلودونکې ده، يانې هم دمالياتو د امر لپاره او هم د ګډون کونکو د خبرداري لپاره. نو په همدې بنا د مالياتو د ورکړې دمخارجو په ټاکلو کې حقوقي اشخاص بايد د ماليې په ورکړه مستقيمو او غير مستقيمو مخارجو ته پاملرنه وکړي.

د مالیاتو په ور کړه کې معقولیت

له ټولو څخه غوره داده چې مالیاتي سیستم د ټولو دمنلو او تائید وړ دی او د عامو په نظر د عدالت د رعایت له لحاظه باید توافق ولري او هم د هغوی دمالي وس او توان په پرتله دروند او دنه تحمل ځرګندونه ونکړي. مالیات له همدې خصیصې څخه برخورداره کیږي، چې په پورته یادو شویو شرایطو خصوصاً د مالیاتو د عدالت له شرط څخه برخور داره وي.

مالیاتي عدالت

د مالیاتي سیستم عادلانه توب د یوه اقتصادي فن مسئله نه ، بلکې یوه انساني فلسفه ده، نو ځکه نشو کولای، د مالیاتي عدالت یو خاص تعریف وکړو او هغه په یوه ټاکلي شرط محدود کړو. له دې سره سره د زمانې په تیریدو سره اصول د نظر د څښتنانو د پام وړ ګرځیدلي، چې په بنسټ یې کیدای شي یو مالیاتي سیستم د عدالت د شرط له لحاظه تر ارزیابۍ لاندې ونیول شي. د اصولو دغه اعمال عبادت دی د خدمتونو له اصلي قیمت څخه او د ورکړې د توان اصل د خدمتونو د قیمت اصل مستلزم د دې دی، چې مالیې د اشخاصو د ګټې په نسبت په دولتي خدمتونو کې کوي. د هغوی په منځ کې توضیح کړای شي، خلک د کالیو بیه او هغه خدمتونه چې له خصوصي ځانګړې څخه یې ترلاسه کوي ادا کوي ځکه چې نه بایده په دولتي ځانګه کې هم په همدې ترتیب عمل وشی. که د مالیاتو وضعیت د خدماتو په هغه اصلي قیمت استوار نه وي، له استفاده کوونکیو څخه یوه برخه د دولت له خدماتو څخه د دولتي مرستو د موندونکو په منزله ښایې، چې وي، ځکه چې له دولتي خدمتونو څخه ګټه کوي، او حال داچې له دوی څخه د نورو اشخاصو په وسیله تأمین شوي دي. د اجتماعي بیمو له مزایا وؤ څخه ګټه ځینې له پیسو او شاهراوو څخه د دولت تجارتي خدمات؛ لکه: د هغوی د ورکړې په مقابل کې له هغو څخه د ګټې حق دمالیاتو د ورکړې ډول د خدماتو د قیمت اصل او بنسټ دی. ځکه تر څو چې دبیمو حق په بیا بیا ځلې ادانکړي یا د نقلیه وسایطو درلودونکي له پله او یا شاهراه ګانو څخه د تیریدو ټاکلی حق ادا نکړي، یا د پوستې خدمتونه د هغه قیمت په خاطرتادیه نکړي نو بیا به له دغه ډول دولتي خدمتونو څخه د ګټې حق ونلري، خو لکن له دغه اصل څخه یوازې په هغو مواردو کې کار اخستلای شي، چې له دولتي خدمتونو څخه ګټه اخیستوونکي و اوسي

او د هر یوه برخه د تعین او اندازه ګیرۍ وړ وي ، یوازې په همدغه حالت کې دی، چې کیدای شي مالیات د مؤدیانو د استفادې په نسبت توضیح کړي او له هر یوه څخه عادلانه برخه ترلاسه کړي. امّا څرنګه کیدای شي د دفاع لګښت یاد پرورښت زدکړې لره د هیواد د جمعیت تر منځ تقسیم کړای شي.

د هیواد عمومي مصارف

په ټولو متمدنو هیوادنو کې ځینې مصارف شتون لري، چې په عامه ګټو پورې اړه لري؛ لکه:

د بندونو، نهرونو لارې د شاهراوو تنوير او همدا شان د ځوانانو روزنه، ساختمانونه، د وزارتونو او نورو حکومتي دوايرو تعمير چې دملتونو اړتياوې څرګندوي. نوځکه خو هغه لازم مبلغونه چې د يادو شويو اړتيا وو دتکميل لپاره او همدا راز هغه معاشات چې د ادارو د مامورينو او آمرينو لپاره د اړونده چارو د اجراتو اړونديږي. بهرني سياست ، عدليه د هيواد داخلي امنيت ، تجارت او فابريکې او دغسې د نورو ځايونو امنيت ساتي، مخابره چې په کې په مصرف رسيږي عامه مصارف نومول کيږي.

د مملکت عمومي واردات

هغه مبلغونه، چې د همدې ټولو لګښتونو د اجرا لپاره يې حکومت ترلاسه کوي عامه واردات نوميږي. عامه واردات په لاندې ډول دي.

١. ماليات او محصولات
٢. د مملکت د موروثي املاکو عايدات
٣. د حکومت انحصارات.

د مملکت د موروثي املاکو عايدات

داهم د عمومي منابعو يوه بله جنبه يا اړخ دی، د غوره او ښې توزيع کولو لپاره په دغه ډول عايداتو بايد پوه شو، چې د مملکت موروثي املاک په څه مفهوم دي. د مملکت د موروثي املاکو تعريف په لاندې ډول دی، د مملکت د موروثي املاکاتو له کلمې څخه داسې نتيجه ترلاسه کيږي، چې ټول هغه شيان چې په مملکت او خالصې تجارتي شتمنۍ پورې اړونديږي، د مملکت موروثي املاک نومول کيږي. له پورتنۍ تشريح سره سم ټول ځنګلونه ، معدنيات زراعتي ځمکې او يا د زراعت وړ ځمکې او داسې نور مختلف امتعه په مملکت پورې اړونديږي او همدغه املاک په دوو برخو تقسيميږي، منقوله اوغير منقوله املاک چې پلورل کيږي او پيرل کيږي او د تجارتي املاکو کلمه نومول کيږي، نظر په همدې مطلب بايد يادونه وشي چې غير منقول املاک په دوو لاندې حصو تقسيميږي.

١. طبيعي غير منقوله
٢. غير طبيعي غير منقوله

د طبيعي غير منقوله املاکو په اړه د هغوی تشريحات چندان د يادوني وړ نه دي، بلکې ښايي لازم وي او هغه لکه عمارت، اراضي او داسې نور دي، يانې د غير منقول والي خاصيت لره طبيعي رقم شته او د غير منقوله غير طبيعي املاکو په خصوص کې د يادونې وړ ده، چې دغه املاک طبيعتاً غير منقول نه وو، بلکې د انسانانو په واسطه يې د غير منقول صورت ځان ته غوره کړي دی. مثلاً ماشين د منقوله اموالو له جملې څخه ده خو که چيرې همدغه ماشين په يوه فابريکه

کې نصبیږي نو بیا همدغه ماشین د غیر منقولو والې خاصیت ځانته غوره کوي ، نوهمدغه خبره ده چې د غیر منقولو په جمله کې ګڼل کیږي. د هغو زراعتي آلاتو لپاره چې په ځمکه کې د ځمکې د حاصلاتو داستخراج لپاره نصب شي، پورتنۍ مسئله تائیدیږي. باالعکس نور داسې املاک هم شته، چې په یوه هیواد پورې اړه ولري، ولې تجارتي خاصیت نلري، متعلقه املاک عامه نومول کیږي مثلاً سړکونه ، دریابونه ، کوځې ، بندونه او داسې نور. یوبل توپیر، چې د مملکت د موروثي املاکو او د عمومیه متعلقه املاکو تر منځ موجود دي. هغه دادی چې اشخاص د هیواد له موروثي املاکو څخه ګټه اخلي مؤظف دي، چې د مؤخذه منافعو یوه برخه په نقدي او یا جنسي ډول وي او د هغه د امتیاز متعلق وي، چې حکومت ته یې ورکړي. برعکس له عامه متعلقه املاکو څخه هرڅوک په وړیا توګه ګټه اخیستلی شي. مګر په ځینو حالاتو کې مجاز نه دی د هغه د محصول تر تادیې پورې د هغو عرادو لپاره، چې د هیواد له معابرو څخه تیریږي او را تیریږي.

د مالیې او محصول تر منځ توپیر

دمالیې او محصول ترمنځ توپیر په نظر کې کم او د محصولاتو دمالیاتو په عملیه کې عایدات دي او هغه اشخاص چې دغه عایدات ورکوي، مالیات ورکوونکي نومیږي. دغه عواید که دولتي دي یا ښاروالي، اما په هیڅ وجه د یادو شویو مالیاتو په خاصیت کې تغیر نه پیدا کوي.

په دواړو صورتوکې د دوی خپل اساسي والی او قانونیت د مملکت په قوانینو کې حایز وي. په بین المللي رسنیو کې د مالیاتو او محصولاتو کتاب ازاد کتاب دی نو دهمدې آزاد کتاب د لیکونکي په عقیده د هغو ډیر آسانه او ډیر ساده په لاندې ډول دی. مالیه یو ډول ورکړه او عایدات دي چې یوازې یو ډول مملکتي اساسي منابع ګڼل کیږي او حکومت د عامه لګښتونو د ترسره کولو لپاره هغو ته اړتیا لري، دهمدغې برخې تعلق د آبي یا للمې ځمکو ، مال ، او څارویو ، ژرندو او همداسې نورو شیانو پورې دي. محصول یو ډول عایدات دي، چې د هیواد له اساسي منابعو څخه یوه منبع ګڼل کیږي. او هیواد دعمومیه لګښتونو د بشپړتیا لپاره اړتیا لري. اما په همدې مهال د یوه خدمت په اړه احساس کیږي، چې هیواد یې د محصول ورکونکي شخص لپاره تر سره کوي. په دې برخه کې د پستې ؛ تیلګراف ، ټیلفون او معابرو محصول او همدا راز د ځینو اسنادو محصول؛ لکه: قباله ؛ حجت ، وکالت او داسې نور، چې وثیقه نومول کیږي. هغه بیلګه چې دمالیې او محصول په اړه ورکړل شو داسی ګمان کیږي، چې د پورته دوو یادو شویو جملو د مانا لپاره کافي ده.

د قیمتي اسنادو (وثیقه) محصول

قباله: د مالیې له نقطې نظره هیواد د عامه لګښتونو د اکمال لپاره اما په همدغه وخت د یوه خدمت احساس کیږي. چې هیواد یې د محصول ورکوونکي شخص لپاره تر سره کوي. په دې برخه کې د پستې، تیلګراف او معابره محصول او د ځینې نورو اسنادو محصول؛ لکه: قباله، حجت

وکالت او داسې نور چې وثیقه نومول کیږي.

هدف: هر هغه وخت، چې پورتنۍ امتیازي نورم نه تطبیقیده، نو مالیه به له 2,300,000افغانیو څخه 000, 325 افغانیو ته رسیده. په سلو کې 2، 29 سهامي او محدود المسؤلیت شرکتونه له پورتنۍ طریقې څخه استفاده نه کوي. دمالیاتي قانون د 29 مادې له مندرجه احکامو څخه په استفادې سره دسهامي او محدود المسؤلیت شرکتونو لپاره کوم مالیاتي منفعت په لاس نه راوړي،

ځکه د دغو شرکتونو مالیه ثابته او د نورم په اساس 20 شل فیصده وضع کیږي ، نو ځکه خو د ګټې دهغه اوسطه ټاکنه د مالیې نورم ته تغیر نه ور کوي. په سلوکې 29، 3 تر لاسه شوي ګټه له هغو شتمنیو څخه چې له 18 میاشتو څخه په کمه موده کې په ملکیت کې وي د دې مادې د احکامو تابع نه ګرځي. نو په همدې بنا د دې څپرکې محتوا مفرداتو او مالیاتو ته د تابعو لوایحو په نظر کې نیول دي چې د افغانستان اسلامي جمهوري دولت د دې سیستم پر مبنا باندې مالیاتي روحیه یې په واجد شرایطو اشخاصو باندې د هر فرد د حصې د ادا پخاطر وضع او د تطبیق وړ یې بولې. چې د دغه ډول مقرراتو تر سره کول د خپریدونکي په توګه د هرچا مسؤلیت دی. شرایط د مالیاتو او عایداتو په داوطلبانه ورکړه کې دي.

د دریم څپرکي د مطالبو لنډیز

که څه هم د مالیې ورکړه یا په بل عبارت د مالیاتو د اجرا عمل یو حتمي او ضروري کار ګڼل کیږي. په تعریف کې د اجباري ورکړې یادونه شوې ده، لاکن د مالیې د ورکړې عمل یو ضروري کار ګڼل کیږي، چې پرته له هغه څخه دولت د تولنیزو خدماتو د ترسره کولو توان په ګُلي توګه سره نلري، ځکه چې همدغه دمالیاتو د قانون موجودیت دی، چې د دولت اقتصادي بنسټ پیاوړی شوی دی او له بله پلوه خلک دا درکوي، چې کله د دولت له خدماتو څخه پرته له کومې پولي وجې څخه ګټه واخلی، نو په حقیقت کې خپل ځان مسؤل ګڼي، تر څو له دولت سره یوه رابطه ولري او دجامعې یا ټولنې له مقرراتو او قواعدو څخه سر پیچې ونکړي، نو ځکه خوبې د مالیې ورکړه نه یوازې یو ملکفیت ګاڼه بلکې له خپل دولت سره یې د همکارۍ په موخه یوه انساني وجیبه بولي.

دهمدې اصل له مخې نه یوازې دمالیې ورکړه، بلکې په دولتي ټولنیزو فعالیتونو کې ګډون کول خپله ایماني او وجداني دنده د دین او دنیا په وړاندې بولي.

نو د دې برخې غوړیدلي ابعاد د هر فرد لپاره ټولنیز احساس ورکول چې دهموطنۍ د مسؤلیت په درک کولو وپوهیږي.

د درېيم څپرکي پوښتنې

۱. آیا مالیې ته یوه اجباري ورکړه ویلای شو؟
۲. ولې مالیه دولت ته ورکړو؟
۳. د دولت وړیا خدمتونه له کومو مراجعو څخه تمویلیږي؟
۴. د دولت مالیاتي عاید کومو مراجعو ته په مصرف رسیږي؟
۵. په مالیه کې اطمینان په څه مانا دی؟
۶. په مالیاتي سیستم کې عامه معقولیت تشریح کړئ!
۷. ټولنیز عدالت او په مالي سیستم کې اجراآت څه شی دي تشریح یې کړئ؟
۸. مالیه د دولت څو فیصده عایدات په برکې نیسي؟

څلورم څپرکی

د صنایعو وده

ټولیزه موخه:
صنایع د یوه مملکت زړه او روح ګڼل کیږي او د صنایعو اهمیت د یوه هیواد دمالیاتي عوایدو په زیاتوالي کې ډیر اهمیت لري.

د زده کړې موخې: محصلین باید د دې څپرکی په پای کې لاندې موضوعات توضیح کړي:

- له نوي مالیاتي قانون څخه دقیق اعداد او ارقام.
- د مالیاتو نوې فیصلې.
- د دولت له مخکنیو فیصلو څخه پرهیز، د بېلابېلو مالیاتي څانګو په اړه او د هغو غیر عملي اغیزې.
- د عوایدو تولید.
- اجتماعي موخې.
- اقتصادي موخې.

پر عایداتو باندې د مالیاتو د نوي قانون په اړه مختصر معلومات

پر عایداتو باندې د مالیاتو نوی قانون دملي شورا له تصویب څخه وروسته د 171 شمارې د فرمان په اساس، چې په 27/ 12/ 1387 تاریخ د افغانستان د اسلامي جمهوری ریاست له لوري توشیح او د 976 شمارې په رسمي جریده کې په 28/ 12/ 1387 تاریخ نشر شوی دی.

هغه عمده او مثبت تغیرات، چې د مالیاتو په قانون او مالیاتي نظام کې څرګند شوي دي، په لاندې توګه دي.

- د صکوکو قانون او ډولونه، چې مخکې به د تطبیقیدو وړ ؤ، اوس لغوه شوي دي.
- د استهلاکي موادو مالیه لغوه شوې ده.

- هغه جرايم چې د مالياتي اخطار نامې له نه وړاندې كيدو څخه پورته شوي، په سلو كې يې پنځوس سلنه كمښت موندلی.
- د مخكنيو كلونو د مالياتو باقيات له 1381 كال څخه معاف شوي دي.
- له كال 1381 څخه تر كال 1385 پورې مالياتي جرايم په هغه صورت كې معاف ګڼل كيدای شي، چې مالياتي حسابونه پرعايداتو باندې د مالياتو د قانون د تاريخ له نشر څخه تر دريو مياشتو وروسته تصفيه شي.
- انتفاعي ماليات د صادراتو له عوايدو څخه معافيږي.
- انتفاعي ماليات د فيس، ټكټانه، بانكي ليترآف كريدتونو له مدركه معاف شوي دي.
- د كرايې ماليه له شل فيصده څخه لس او پنځلس فيصده پورې راټيټه شوې ده.

نوټ: دمخكيني قانون جرايم د حقيقي او حقوقي يا حكمي اشخاصو په مخ په مختلفو حالتونو كې په نظر كې نيول شوي وو چې په لاندې توګه وړاندې كيږي.

١. هغه حقيقي شخص چې پرته له دلايلو څخه د اړونده مالياتو اظهار نامه د دې قانون د احكامو مطابق د ټاكلې مودې په اوږدوكې وړاندې نكړي، د هرې ورځې په ځنډ سره د دوو سوو افغانيو په اندازه د اضافي ماليې په وركړه او حكمي شخص بيا د هرې ورځې په تآخير سره د زرو افغانيو په اندازه د اضافي ماليې په وركړې سره مكلف دی. د رخصتۍ ورځې له دې امر څخه مستثنی دي.

٢. هغه حقيقي شخص چې د بشپړې بې پروايۍ له امله اړونده مالياتي اظهار نامه د دې قانون د احكامو مطابق، په خپله ټاكلې موده كې وړاندي نكړي، د هرې ورځې دځنډ په سبب د څلورو سوو افغانيو په اندازه د اضافي ماليې په وركړه او حكمي شخص بيا د هرې ورځې دتآخير په سبب د دوو زرو افغانيو په اندازه د اضافي ماليې په وركړې سره مكلف دی. د رخصتۍ ورځې له دې امر څخه مستثنی دي.

٣. هغه حقيقي شخص چې په قصدي توګه اړونده مالياتي اظهار نامه د دې قانون د احكامو مطابق په خپله ټاكلې موده كې وړاندي نكړي، نود هرې ورځې د تآخير په سبب به د اتو سوو افغانيو په اندازې سره د اضافي ماليې په وركړه او حكمي اشخاص به بيا د هرې ورځي د تآخير په سبب د څلورو زرو افغانيو په اندازه د اضافي ماليې په وركړه مكلف وي البته د رخصتۍ ورځې له دې امر څخه مستثنی دي.

۴. هغه شخص چې د تېښتې په قصد د اړونده مالياتي اظهار نامې د دې قانون د احكامو مطالبه په خپله ټاكلې موده كې وړاندې نكړي، سر بيره داضافي ماليې په وركړې چې د دې مادې په دريمه فقره كې درج ده له احوالو سره سم تر دوه سوه او پنځوس زرو افغانيو په اندازه په نغدي جريمه او يا تر دوو كلونو پورې په حبس او ياهم په دواړه

واړو جزاګانو باندې محکومیږي، چې په نوي قانون کې ټولې ملا ماتوونکې پریکړې له منځه تللې او په عوض کې يې هر هغه وخت چې يو حقيقي شخص د مالياتو اظهار نامه په خپله ټاکلې موده کې ادا نکړي، نو بيا د هرې ورځې د تآخير په سبب د سلو افغانيو په اندازه په جريمه ورکولو مکلف دی. او حکمي شخص په هره يوه ورځ کې د 500 افغانيو په ارزښت په جريمه ورکولو مکلف دی خود ماليې د نه ورکولو په صورت کې ښارنوالۍ ته ورپيژندل کيږي.

د مالياتو غير تابع عايدات

لاندې ترلاسه شوي مبلغونه پرعايداتو باندې د مالياتو تابع نه دي ، اظهار نامې حقيقي او حکمي اشخاصو لره نه شامليږي.

١. بخششی، تخفيفونه، انعامونه، جايزې او مکافات د حکومت له لوري.
٢. بخششی، تخفيفونه، انعامونه، جايزې او هغه مکافات، چې د خارجي دولت پرمختګ او د بين المللي تفاهم له فعاليتونو څخه د تقدير په موخه ورکول کيږي.
٣. سکالر شيپونه، فيلو شيپونه او ټول هغه کومکونه يا مرستې، چې د معاملاتو د زياتيدو او يا هم د مسلکي او فني ت زده کړو د اصلاح او پرمختګ لپاره وي.
۴. له صحي بيمې څخه عايد د بيمې ګټې ، تصادم او بيکاري.
۵. عايد د حيات يا ژوند له هغې بيمې څخه چې له مرګه وروسته تاديه کيږي.
۶. له ټپ، مرضي، استقراض يانې پورول، او دحيثيت له اعادې څخه د راپورته شويو خساراتو تلافي يا تاوان ورکول.
٧. د شرکتونو په واسطه د پور او نورو مهمو اسنادو له صدور څخه ترلاسه شوي عوايد.
٨. د شتمنۍ حصول د داخلي سهامي شرکتونو او د نورو ټولو حکمي شخصيتونو د الحاق له لارې.
٩. د منقولو او غير منقولو شتمنيو حصول د پور وړي د ملکيت د حقوقو د سلب له لارې د پور ورکوونکې په واسطه.
١٠. له پوروړيو څخه د اصل قرضې حصول.
١١. د پس انداز د صندوق مفاد ، مفادي امانات ، په دولتي بانکونو کې شامل شخصي حسابونه ، د ښاروالیو او دولتي پورونو اسناد.
١٢. ټول ترلاسه شوي مبالغ د دې قانون د احکامو مطابق.

د مالياتو تابع عايدات

١. لاندې ترلاسه شوي عايد پرعايداتو باندې د مالياتو تابع دي.

۲. معاش ، مزد ، فیس او کمیشن.

۳. د صنعتي او تجارتي معاملاتو د عوایدو مجموع.

۴. د منقول او غیر منقول ملکیت له پلورنې څخه ترلاسه شوي عواید.

۵. پولي ټکټ ، ګټه ، برخه ، کرایه ، حق الامتیاز ، جوایز ، مکافات د بخششیو او قرعې له مدرکه عواید.

۶. د تضامني شرکت له عاید څخه د شریک برخه.

۷. له کار ، سرمایې یا اقتصادي فعالیت څخه ټول ترلاسه شوي عواید.

۸. ټول هغه حالات چې په قانون کې تصریح شوي دي.

۹. ټول هغه عواید چې په دې قانون کې یې وړاندوینه نه ده شوې.

د ونډې ګټې:

هر ډول توزیع هغه عواید دي، چې د شرکت له لوري د پولي شتمنۍ یا د هرډول متناسبې ګټې په بڼه یې د دوی برخې یا حصې ته صورت نیولی او لاندې مواردو لره شامل دي.

۱. هر ډول ملموسه او غیر ملموسه شتمنۍ.

۲. په شرکت کې برخه.

۳. له شرکت څخه په هر ډول پیرودنه کې تحفې

۴. برخه لرونکوته پور.

۵. دیوه شرکت له هر ډول شتمنۍ څخه استفاده.

۶. هرهغه وخت چې په افغانستان کې د یوه غیر مقیم شخص غیر مستقله نمایندګي د دې قانون له مندرجې شوې اولې مادی سره سم یوه غیر مقیم شخص اویا هر هغه شخص، چې له دې سره مرتبط وي یو مبلغ ورکړي او یا د هغې ورکړې لره متقبل شي، نوموړی یا دشوی مبلغ د سهم د مفاد په حیث ګڼل کیږي.

د څلورم څپرکي د مطالبو لنډيز

په دې څپرکي کې هغه نوي اعداد او ارقام را ټول شوي دي ، چې نن ورځ د ماليې په محترم وزارت کې د بحث وړ ګرځيدلي دي

او ضمناً د دې څپرکي زدکړه ګرانو محصلينو ته د دولت د راټلونکو تصاميمو په اړه د ماليې راټولونې په اړه اګاهي يا خبرتياه ورکړي ده او د تيرو دورو دماليې راټولونې ملا ماتونکی سيستم يې د ماليې اچوونکو له اوږو څخه کم کړی او له کلني يا مياشتني عايد سره سم بايد د ماليې مشمولين د ماليې د لايحې په رؤيت خپله حصه دولت ته اداکړي.

د څلورم څپرکي پوښتنې

۱. پر عایداتو باندې د مالیاتو نوی قانون د کوم ارګان له لوري مطرح دی اوکوم محتویات لري؟

۲. هغه عمده او ملا ماتوونکي جرایم چې لغوه شوي دي، کوم کوم دي نومونه یې واخلئ؟

۳. پر عایداتو باندې د مالیاتو د قانون د نشر تاریخ ولې فسخه شو؟

۴. صکوک او د صکوکو د ډولونو نومونه واخلئ؟

۵. د مالیاتو جرایم او اظهار نامې ولې پنځوس فیصده کمښت وموند؟

۶. د څپرکي د محتویاتو په اړه څه چې پوهیږئ ویې لیکئ؟

پنځم څپرکي

مالیاتو ته په پام سره د صنایعو تصنیف

ټولیزه موخه:
د صنعت د قدامت توضیح او په تیره زمانه کې د هغې لاس ته راوړنې

د زده کړې موخې: د دې څپرکي په پای کې به محصلین راتلونکي معلومات ترلاسه کړي:

- په هیواد کې د صنعت د تاریخچې په اړه معلومات.
- زمونږ د هیواد صنعتي فابریکې.
- د مالیې اغیزې زمونږ په هیواد کې په ملي اقتصاد باندې.
- په هیواد کې د صنعت د ځانګې مالیاتي عایدات.
- د پروژې مطالعه.
- د داخلي کنترول سیستم ته لاسرسی.

نظر مالیاتو ته د صنایعو تصنیف: که چیرې پر عایداتو باندې د مالیاتو قانون تر مطالعې لاندې ونیسو، نو د یاد شوي قانون له مخې مونږ دهیواد صنایع په دوو عمده برخو تقسیمولای شو، چې هغه عبارت دي له:

الف – ستر صنایع

ب - واړه صنایع

د صنعت تعریف: دصنعت تعریف کول یو ستونزمن کار دی او هیڅ داسې مؤخذ مو پیدا نشوای کړای، چې صنعت تعریف کړای شي:

صنعت په انګلیسي ژبه کې راغلی دی، چې د کوښښ په مانا دی او اوس دصنعت ماهیت تعریف کوو چې څه شی دی.

دصنعت اهمیت عبارت له اتصال او د شکل له تغیر څخه دی او دموادو له اعمال څخه، چې دهغوی بڼه دنامناسبو اړتیاوو د رفع کولو لپاره او دلږو اعمالو د پایلې په مقایسې سره مناسبه ده.

دوستانو اوس غواړو ستاسو لپاره دصنعتي کیدلو په اړه یو کوچنی تعریف وړاندې کړو.

د یوې اقتصادي پروسې صنعتي کول چې دهغې په جریان کې ملّی منابع د هرې ورځې د زیاتیدو په توګه تر مطالعې لاندې نیول کیږي. ترڅو اقتصادي ساختمان د نوي تخنیک له پلوه همداسي ځانګې ته انکشاف ورکړي.

ستر صنایع

له دې صنایعو څخه پر عایداتو باندې د مالیاتو د قانون پر بنسټ له سر جمعي ګټې څخه یې 10% فیصده مالیه اخستل کیږي، ځکه چې سترو صنایعو له وړو صنایعو سره سیالي کړې ده غواړي چې هغه ته ماتې یا شکست ورکړي. نو له همدې امله پر یادو شویو منابعو مالیه وضعه شوې ده. همدراز له یوه لوري یاده شوې اقتصادي بیه پیاوړې ده او له بل لوري له خپله فعالیته د پام وړ ګټه ترلاسه کوي او که په همدغه اندازه مالیه له وړو صنایعو څخه واخستل شي، نو به هیڅ کله تولیز عدالت بر قرار نشي او ستر صنایع کوښښ کوي، ترڅو بازار انحصار کړي.

واړه صنایع			
۵۰۰۰۱	۵۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰	۱
۵۰۰۰۱	۱۰۰۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰	۲
۵۰۰۰۰۱	۲۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰	۳
۲۰۰۰۰۰۱	۳۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰	۵
۳۰۰۰۰۰۱	۵۰۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰۰	۷
۵۰۰۰۰۰۱	۸۰۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰۰	۱۰
۸۰۰۰۰۰۱	۱۵۰۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰۰	۱۷

څرنګه چې د وړو مؤسساتو اقتصادي کمزورې ده او خپل فعالیت له نتیجې څخه د پام وړ مفاد نشي ترلاسه کولای.

د دې جدول په اثر دېرمختللی مالیې له ستونزې څخه محفوظ پاتکیږي. په اقتصادي تثبیت کې له سترو مؤسسو سره د داسې پالیسۍ دتعقیب یوه اندازه دمالي شتمنۍ جوړښت د وړو مؤسسو د تعداد زیاتوالی، د توسعې په څنګ کې تشویق شوي. دبیلابیلو تشبثاتو او زیاتو اقتصادي تشبثاتو لپاره ساحه او زمینه مساعده او برابر وي او همدا راز په دویم پنځه کلني پلان کې هم همدغه د مالي صنایعو ترتیب نیول کیده

واړه صنایع

پر عایداتو باندې دمالیاتو په نظر واړه صنایع مکلف دي، ترڅو له سر جمع مفاد څخه 5%

ماليه ورکړي او له دې کبله يې هغه په پنځه فيصده جوړه کړې ده، تر څو نوموړي صنايع د سترو صنايعو په مقابل کې سيالي وکولای شي.

څرنګه چې د وړو صنايعو د اقتصاد بنسټ هغومره پياوړی نه دی. ستر صنايع که يوشان د ماليې ورکړې دمقرراتو تابع وګرځي نو واړه صنايع به په يوه ډيره لنډه موده کې له منځه ولاړې شي او د دې امکان شته چې ستر صنايع د بازار ترخپل تآثير او اغيز لاندې راولي.

په افغانستان کې د ماليات‍و او صنعت تاريخچې

په 1322 کال پر عايداتو باندې د مالياتو اصول نامه وضع شوه او پر صنايعو باندې دمالياتو په اړه په لاندې ډول توضيحات ورکوو:

١. د شرکتونو او تجارتي مؤسسو خالص عايدات، چې د دې اصول نامې احکامو لره شامليږي. په هغه صورت کې چې په کال کې يې مجموعي مقدار 5000 افغانۍ او يا له هغه څخه زيات وي. نو بيا له لاندې احکامو او موادو سره سم ماليات اخستل کيږي. په دريمه ماده کې اصول نامه په داسې ډول توضيح کيږي:

هر ډول صنعتي مؤسسې چې نوې تاسيسيږي او يا تاسيس شوې دي او له تاسيس کيدو څخه يې درې کاله تير شوي دي نومراعتًا د تآسيس له نيټې او د عملياتو له پيله تر دريو کلونو پورې د ماليې له اخيستو څخه معاف دي.

٢. همدا راز په څلورمه ماده کې اصول نامه ذکر شوې ده، هغه صنعتي مؤسسې چې د هغوی اصلي مرکز په افغانستان کې نشته نو ماليات به د خپلو خالصو عوايدو دمجموع په نسبت ورکوي.

اګر که له هغو عايداتو څخه د ټولو يا د يوې برخې تحصيل په بهرکې صورت نيولی وي. په اومه ماده کې ويل شوي دي، چې د پورته مؤسسو او شرکتونو دمالياتو په ټاکنه کې دلانديني ترتيب اساس او بنسټ ايښودل شوی دی او يا ايښودل کيږي:

الف - په کال کې له 5000 افغانيو څخه لږ عوايد له مالياتو څخه معاف دي.

ب - دکلني خالصو عوايدو لپاره چې 5000 افغانۍ تر 20000 افغانيو څخه په تجاوز سره د فيصدي عايداتو له مجموع څخه 5 افغانۍ.

ج - د اضافه عوايدو لپاره 70000 تر 100000 مازاد نسبت له 100000 څخه فيصد 20 افغانۍ.

هـ - د اضافه عوايدو لپاره 70000 تر 100000 مازاد نسبت له 100000 څخه فيصد 10 افغانۍ.

ی - داضافه عوايدو لپاره 100000 تر 50000 مازاد نسبت له 100000 فيصد 20 افغانۍ.

ز - هغــه عــوايد چې 50000 په كال كــې تجـاوز وكـړي هم د مازاد په مقدار 500000 فيصد 25 افغانۍ.

او همدا راز په كال 1325 كې د حكومت پينځه كلنه طرحه او د تطبيق وړ وګرځيده او د مالياتو په نظر نوي قوانين منځ ته راغلل د ماليې له صنعتي مؤسسو څخه د 1322 كال د اصول نامې مطابق په هغه اوچت ډول اخستل كيږي د اصول نامې په لومړۍ ماده كې د هغو د هر ډول عوايدو له سر جمع څخه لس فيصده اخستل كيږي. او پينځه فيصده له نورو انتقالي مؤسسو څخه، لس فيصده ثابته ماليه اخستل كيږي. هغه مؤسسې چې د هغوی خالص عوايد له 5000 افغانيو څخه تجاوز وكړي، د هغو له توزيع څخه مخكې د ماليې له وركړې څخه وروسته له شپږو څخه تر 10% پورې لوړه ماليه په مترقي ماليه باندې مكلف پيژندل كيږي، چې د ماليې د وركړې لامل ګرځي:

دماليې له وركړې څخه مطلب دادی، چې ماليه د څه لپاره او په كوم سبب وركول كيږي ؟ نوې تيورۍ دماليې د وركړې سبب يوازې او يوازې دولت ته ديوه فرد مطلق والی بولي.

يا په بل عبارت هر شخص مطلق په يوه دولت پورې دی، نو بايد ماليه وركړي.

په تيروخت كې دماليې وركړې عوامل ګڼ ؤ نظر په وخت سره يې تحول موندلی، چې دغه دی اوس نوموړي تحولات په لنډه توګه سره خلاصه كوو. د ماليې د وركړې مجبوريتونه له يوې ټولنې څخه منشاء اخلي.

د نوې ماليې بنسټ بايد په هغه مفكوره كې ولټو، چې په يوه ټولنه كې برخه اخلي او يا دهغې ټولنې يو غړی تشكيلوي، نو بايد په يا دو شويو جامعو، لګښتونو كې برخه واخلي او يا هم د افرادو ټولنيز شاند مجبوره وي، ترڅو د هغې حصي لګښت ولري.

او همدا مفكوره ده چې د ټولنې د اشخاصو لګښتونه توزيع كيږي او هم دا ويلای شو، چې افراد دماليې په وركړې سره مجبور دي او يا هغه اشخاص چې عوايد يې د ژوند له حد اقل څخه ډير نه وي. نور نو د دولت له خدمتونو څخه د استفادې په تناسب د ماليې په وركړه مجبور نه دی، بلكې دهغوی د ماليې وركړه به د قدرت او توان په اساس وي. يعنې د هر فرد مالي قدرت.

په ملي اقتصاد باندې د ماليې اغيزې

په هيواد كې دماليې اچونې سيستم د استقرار حالت نلري د وخت او زمان له غوښتنو او مقتضاتو سره سم د بدلون په حالت كې دی. كله يې متعدل حالت اختيار كړی او له خالصې ګټې څخه په مترقي توګه سنجش كيږي چې دغه سيستم دتصدي دندې محدودوې او تصدي له ماتې او ركود سره مخ كوي. په دې صورت كې دپانګې كمښت منځ ته راځي. په لومړۍ مرحله كې د يوې تصدي لپاره د موادو د تهيې لپاره اغيز لري. كله چې يوه تصدي ونښې كړای، چې ډير

مواد تهیه کړي او همدا راز ونشي کړای ترڅو خپلو تولیداتو ته وسعت ورکړي. کله چې د یوې تصدي تولیدات محدود وي، نو د تصدي په مزد باندې تاثیر اچوي. مالیه اخیستنه دتصدي ټمام شوی قیمت لوړ بیایي همدغه خبره ده چې په مقابل کې یې د بهرنیو تصدیو رقابت واقع کیږي او د تصدي له منځه تللو لامل ګرځي. د حکومت دلګښتونو عواید په ټول ملي اقتصاد باندې تاثیر پریباسي. ننني مالیات نه یوازې داچې د دولتي مفاد د زیاتوالي وسیله ده، بلکې د ټولنیز عدالت د تآمین یوه پیاوړې وسیله ده او په انفرادي سکتور باندې اغیزې لري.

او دننني حکومت مالیات یې د تصنیف په حیث دغني او فقیرې طبقې په منځ کې خلا، همدا راز د اقتصادي اعمالو هڅونه او دغیر اقتصادي اعمالو مغلوبول د وارداتو غوښتنې په هیواد کې ښاري.

د پنځم څپرکي د مطالبو لنډیز

مالیات په هر هیواد کې د دولت داقتصاد لپاره ستر رول لري. په همدې ډول په دې څپرکي کې دا زده کوو، چې مالیه نه یوازې له زارعینو څخه د تاریخ په اوږدو کې راټوله شوې، بلکې صنعت هم زمونږ د دولت د مالیې یوه ستره برخه جوړوي، نو له همدې امله محصلین په پنځم څپرکي کې دمالیې مضمون زده کوي، چې نن ورځ صنعتي هیوادونه کوم کوم دي او دهغوی اقتصادي قدرتونه په کومو معیارونو دي، ځکه چې صنعت په سترو اقتصادي هیوادونو کې عمده رول لري.

پورته مسایلو ته په پام سره له یاد شوي څپرکي څخه موخه په افغانستان کې د صنعت وده، د هغو په خورو ورو ابعادو کې په تیرو کلونو او هم نن صبا د مطالعې وړګرځیدلې. دصنعت بحث چې په افغانستان کې له تیرو دوو څخه تر کومو حدودو وده موندلې او له آثارو او علایمو څخه داسې صنعتي فابریکې پیدا دي، چې مخکې په دې فابریکوکې د اوس په نسبت ډیر صنعت تر سترګو کیده او په اخیرو پیښوکې یې ځینې په خرابو او ویرانو بدلې شوې دي، چې په دې اواخرو کې یې په یوه نوې طریقې سره دهغوی بیا رغاونه پیل شوې ده.

د پنځم څپرکي پوښتنې

۱.	تر کومه وخته پورې مالیه د جنس په بڼه دود وه؟
۲.	د مالیې د ورکړې دود په پیسو سره څه تحول یا بدلون منځ ته راووړ؟
۳.	د پیسو له موجودیت څخه مخکې مستحلکینو کوم ډول مالیه دولت ته ورکوله؟
۴.	د مالیې د ډولونو نومونه واخلئ؟
۵.	د مالیې په سیستم کې صنعت څه رول لري؟
۶.	آیا په افغانستان کې صنعت موجود ؤ او که ؤ نو په څه ډول ؤ؟

په افغانستان کې د مالیاتو تاریخچې

ټولیزه موخه:
د دولت د خدمتونو عمده نکات، د مالیاتو تقسیم بندي، د مالیاتو د منابعو پر بنسټ او د مالیاتو په اخیستلو سره قدرت ترلاسه کول.

د زده کړې موخې: د دې څپرکي په پای کې محصلین باید لاندې موضوعات توضیح کړي:

- د افغانستان په اقتصاد کې د زراعت او صنعت رول.
- په تیرو پیړیو کې مالیاتي سیستم.
- په افغانستان کې د مالیاتو تاریخچې.
- مواصلاتي لارې او د هغو رول په نړۍ او افغانستان کې او د مالیاتو د انکشاف سیر.

په افغانستان کې د مالیاتو تاریخچې

له نن څخه 257 کاله مخکې په افغانستان کې مالیه په ابتدایې بڼې سره پیل شوه او په مختلفو تاریخونو کې یې په لاندې ډول انکشاف موندلی.

- په کال 1747 میلادي کې د مالیې اداره منځ ته راغله ،چې په لومړیو کې د آب هنګي په نامه او وروسته بیا د مستوفي په نامه یا دیده.
- په کال 1616 کې د مالیې وزارت تشکیل د مالیې د وزیر د کلمې په اضافه کیدو سره منځ ته راغله.
- په کال 1943 کې پر عایداتو باندې د مالیاتو لومړنی قانون له 5 څخه تر 35% پورې تدوین شو.
- په کال 1944 کې مخکنی مترقي جدول د مالیې په 25% فیصده نورم ثابت تعدیل شو.
- تر کال 1953 پورې د مالیې اخیستنې صلاحیت صرف د مالیې وزارت درلود، له هغه

څخه وروسته دمالیې اخیستنې صلاحیت ولایاتوته هم ورکړل شو.

- ý په کال 1956 کې پر عایداتو باندې مالیات د (5 - 57% مترقي جدول پر بنسټ نافذ شو او د 1965 کال تر پایه پورې یې ادامه پیداکړه.
- ý په کال 1966 کې مخکنی مترقي جدول د (4 - 40% په نورم تعدیل شو.
- ý په کال 1969 کې هم د مترقي جدول په نورمونو کې تغیرات راوړل شول.
- ý د 1972 په اوایلوکې د مالیې مترقي جدول د حقیقي اشخاصو له عوایدو څخه له (4 - 60% څخه او انتفاعي مالیات د (2%) په نورم سره وټاکل شول.
- ý په کال 1994 کې دحقیقي اشخاصو د مالیې یو بل مترقي جدول (4 – 8- 20% نافذ شو ، او حقوقي اشخاصو 20% مالیات پرعایداتو باندې 2% مالیات پ او 205 انتفاعي مالیه اخستل کیده.

د مالیې تعریف: مالیه عبارت له هغو پیسو څخه ده، چې د یوه هیواد د اتباعو په واسطه د دولت د چارو دتمویل په منظور تادیه کیږي.

مستقیمې مالیې لاندې اجزاوو لري:

- ý د انفرادي اشخاصو پر عایداتو باندې مالیې او همدا راز په شرکتونو ، دکرایې برخه ، دبرخې ګټه، میراث، تحایف، موضوعي مالیه د ځمکې مالیه، تعمیرات، د ملکیت د انتقال مالیه او داسې نورو باندې مالیې.
- ý د صادراتو او وارداتو محصول.
- ý پر داخلي اجناسو باندې مالیې (دپانګې د دورې د عمده او پرچون مفروشاتو تولید)
- ý په زیات شوي ارزښت باندې مالیه (اجناس او خدمات) او داسې نور مالیاتو لره کیدای شي د هغوی د اجزاوو په بنسټ هم په لاندې توګه تقسیم شي:
- ý پر شتمنۍ باندې مالیه.
- ý پر عایداتو باندې مالیه.
- ý پرلګښت (اجناسو او خدماتو) باندې مالیه.

په شاملو شتمنیو باندې مالیې

- ý دځمکې او تعمیراتو کلنۍ مالیه
- ý د شتمنۍ پر انتقال باندې مالیه

پر عایداتو باندې مالیې

په عام ډول سره پرعایداتو باندې مالیات په دوو کټګوریو تقسیم شویدي:

د حقیقي او انفرادي اشخاصو پرعایداتو باندې مالیې لکه مفاد ، معاش او دلاس حق الزحمې ، د

برخې مفاد د کرایې او نورو. ... برخه

د حقوقي او حکمي شاخص د محدودالمسؤلیت ، سهامي ، تضامني ، مختلط تضامني شرکتونو په شمول او د داسې نورو ټولو انتفاعي مؤسسو پر عوایدو باندې مالیات.

- پر مصرف (اجناسو او خدماتو) باندې مالیې
- پر اجناسو او خدماتو باندې مالیې عمدتًا لاندې اقلامو لره شاملې دي
- پر تولیداتو باندې مالیې (د استهلاکي موادو مالیې)
- پر وارداتو او صادراتو (ګمرکې محصول) باندې مالیې
- د اجناسو په پیرودنې باندې مالیې
- د اجناسو په پلورنې باندې مالیې

پر داخلي تولیداتو باندې مالیې لاندې اقلام لري:

- پر غیر مفیده اجناسو باندې مالیه لکه تنباکو ، الکولی او نور مشروبات
- پر قیمتي او غیر ضروري اجناسو باندې مالیه؛ لکه: تجملي اشیا ، مفیده اجناس لکه پطرول ، عراده جات او داسې نور.

پر وارداتو او صادراتو باندې مالیې: پر وارداتو او صادراتو باندې مالیې لاندې دریو کټګوریو لره شاملې دي

- د عوایدو د تر لاسه کولو په منظور مالیه.
- محافظوي مالیه.
- پر پلورنو باندې مالیه.

پر پلورنو باندې مالیې په څلورو کټګوریو تقسیم شوې دي

- د پانګې په دورې باندې مالیه (د تولید او توزیع په هره مرحله کې
- یوه مرحله ییزه مالیه (د تولید او توزیع په یوه مشخصه مرحله کې)
- پر زیات شوي ارزښت باندې مالیه (په هره هغه مرحله کې چې اضافي ارزښت ایجادیږي)
- پر پلورنې باندې مالیې.

په حال حاضر کې پر پیرودنو باندې مالیې په دوو ګروپونو تقسیم شوې دي:

- پر داخلي تجارت باندې مالیې
- پر بین المللي تجارت باندې مالیې

د مالیو تقسیم بندي د هغوی د منبع به بنسټ:

- پر شتمنۍ باندې مالیې.

- پر عایداتو باندې مالیې.
- پر داخلي تجارت باندې مالیې.
- پر بین المللي تجارت باندې مالیې.

د شپږم څپرکي د مطالبو لنډيز

په تیر څپرکي کې مو دا زده کړل، چې ګران افغانستان په تیرو وختونوکې د کومو اقتصادي قوانینو او مالیې درلودونکی ؤ او د مالي اقتصاد کوم ډول تعریفونو شتون درلود.

په دې څپرکي کې د دولت د خدمتونو عمده نکات د مالیاتو تقسیم بندي، د مالیاتو دمنابعو پر بنسټونو مطرح دي. نن ورځ کوم سیستم د مالیاتو د غوره او ښې اخستنې توانایې د مالیې واجد شرایطو اشخاصو ته ورکوي. ضمناً په کومو تاریخي دورو کې مالیې دکومو اصولو پر مبنایي وده کړې وه ، او په هغه وخت کې د اجناسو د مالیاتو ډولونه او د دولت خدماتو کوم اساسات په بر کې درلود او د معاصر مالیاتي سیستم اساسي اصطلاحات د دې څپرکي د تعریفاتو په جمله کې دي.

د شپږم څپرکي پوښتنې

۱. د تاریخ په دورو کې مالیې په کومو شکلونو وضع کیدې؟
۲. په تیرو وختونو کې مالیې په څو ډوله وې؟
۳. په تیرو تاریخي دورو کې د دولت د عایداتو نومونه واخلئ؟
۴. آیا د مالیو اصلاحات د مالیې په پروسه کې کوم مثبت رول لري او که نه؟
۵. د مالیې تصنیف بندي او تقسیم بندي د کومو منابعو په بنسټ صورت موندلی او یا مومي؟
۶. د مالیې د مضمون له مطالعې څخه مو کوم مهم موضوعات زده کړي؟

عمومي معلومات

- په افغانستان کې د مالياتو وده، موجوده جوړښت او د هغه تصنيف.
- په افغانستان کې د مالياتو تاريخي قدامت له نن څخه تقريباً 250 کاله مخکې.
- په کال 1919 کې دماليې وزارت ايجاد.
- د مالياتو لومړنی قانون په کال 1965 کې تدوين شو.
- په مختلفو دورو کې د مالياتو د قانون تعديل دحکومتونو سياستونو او شرايطو ته په کتو سره.
- د کميشن کارۍ د نوي سيستم ايجاد.
- د خدماتو پرعرضه کولو د مالياتو پيژندنه (هوټل ، رستورانت ، مخابرات او هوايې مسافر بري خدمات).
- د کرايې سهم د ماليې د نوي طرز معرفي کيدل.
- د ګمرکي محصول په نورم کې تغيرات.

د مالياتو موجوده شکل

پر عام ډول سره پرعايداتو باندې ماليات په لاندې دوو ډولونو دي:

- د شرکتونو پرعوايدو باندې ماليه په (20%) نورم سره.
- دحقيقي اشخاصو پرعوايدو باندې ماليه يا کلنی معافيت (150,000)
- 125000
- له 12500 تر 100,000 10%
- مياشتنی له 100,000 څخه لوړ

موضوعي ماليه

- موضوعي ماليې پر مزد او معاش باندې د (10 او 20%) په نورم سره.
- موضوعي ماليه د کرايې په سهم باندې 20% په نورم سره.
- موضوعي ماليه د ګټې په سهم باندې د (20 او 30%) په نورم سره.
- په مختلفو نورمونو سره ثابتې ماليې د فعاليتونو په تفکيک سره.
- دفيسونو او کميشن د ډولونو د انتفاعي معاملاتو ماليه.
- د صکوکو په نامه پر فعاليتونو باندې مختلفې ماليې.
- پر توليداتو او دشرکتونو د پانګې په دوران باندې انتفاعي ماليې په مختلفو نورمونو سره.

د تادیاتو د توانمندۍ بنسټونه (دماليې وضع د ورکړې د قدرت پراساس)

- د مفاد اساسات
- د مالياتو ارتجاعي خصوصيت
- څو مرحله ييزه ماليې
- دوه ګونې ماليه (اقتصادي ، حقوقي)
- د ماليو تساوي (افقي ، عمودي)
- د ماليې اثر
- د ماليې وقوع
- د ماليې بې طرفي
- مترقي ماليه
- د مالياتو نسبتي نورم (فرضي)
- نزولي ماليه (غير مترقي)
- مالياتي نورمونه (واحد ، دوه ګونې، مخصوص او د اجناسو په تخميني قيمت باندې ماليه اوثابت نورم)

معاصر مالياتي اصطلاحات

مالياتي اصطلاحات دوې عمده څنګې په برکې نيسي.

١. د مالياتي سيستم اصلاح
٢. د مالياتي ادارې اصلاح (د ماليو راټولونه)

د مالياتي سيستم اصلاح

- د مالياتو د بنياد وسعت
- د مالياتو دبنياد د وسعت لپاره دا احساسيږي، تر څو لاندې امتيازات له منځه يوړل شي.
- خاص امتيازات
- معافيتونه
- د مالياتو تعطيلات
- د ګمرکي محصول له منځه وړل او کمول.
- د ګمرکي محصول په تمام شوي قيمت باندې انتقال کوي
- د قاچاق زياتولو لامل ګرځي
- په اتحاديه او سازمانونو کې عضويت هم دا ايجابوي، چې ګمرکي محصول د کم کړای شي.
- که پورتنۍ موضوع ګانې په ريفورم کې مدنظر ونيولې شي په نتيجه کې:
- د سيستم په جوړښت کې شفافيت او سهولت منځ ته راځي
- د خودي ماليې د ورکړې بڼه
- په پټولوکې تقليل او د ماليې له ورکړې څخه تيښته

د انفرادي شرکتونو د مالياتي نورم کښته راوستل

- دغه تمایل د اتیا له لسمې څخه را وروسته منځ ته راغی
- لوړ نورم په مجموع کې د هیواد د اقتصاد په ضرر دی
- د مالیې لوړ نرخونه د پانګې اچونې په اړه د مایوسۍ لامل ګرځي.
- هم د انفرادي مالیاتو سطح والی
- د څو ګونو مالیاتي نورمونو له منځه وړل

دمالیاتو د سیستم تطبیق پر ارزښت زیاتوالی موندلی

- دغه مالیه په لومړي ځل په کال 1954 په فرانسه کې منځ ته راغله
- مالیه بې طرفانه ده
- شفافه ده
- بنسټ یې پراخه دی
- فعلاً په 130 هیوادونو کې مروجه ده

په مالیاتي اداره کې اصلاحات

- د مالیاتي سیستم د اصلاحاتو لپاره په اداره کې اصلاح ضرور ده:

په اداره کې اصلاح لاندې ساحې په بر کې نیسي.

۱. د مالیاتو د اداري جوړښت
۲. د مختلفو اداراتو یووالی او د مالیاتو راټولونه د یوه مستقل ارګان له لارې.
۳. اقتصادیوالی
۴. د یوې بود یجې په واسطه دڅو دفترونو د فعالیت امکانات.
۵. تر یوه چتر او شرایطو لاندې یو غوره کاري چاپیریال.
۶. د مالیاتو راټولونه په لږ لګښت سره ، د اطاعت منڼې د لګښتونو په مرسته کې کم والی.
۷. د کار له دوه ګونیوالي څخه مخنیوی او په کاري فعالیتونو کې غوره هم غږي (تر یوه چتر لاندې)
۸. د مالیاتو لپاره د تفتیش د یوې مستقلې څانګې منځ ته راوړل.

د سترو مالیه ورکوونکو د اداري ایجاد:

- غوره خدمات او د سترو مالیه ورکوونکو لپاره آسانۍ او سهولت
- له اداري بروکراسۍ څخه مخنیوی
- له سترو مالیه ورکوونکو څخه د عوایدو غوره کنټرول
- د سترو مالیه ورکوونکو د عوایدو له کتمان څخه مخنیوی
- مالیه ورکوونکوته د خدماتو او تعلیماتو د وړاندې کولو له لارې د داوطلبانه مالیاتو په ورکړه کې زیاتوالی.

د پرسونل کاري سیستم:

- له لیاقت سره سم د کار سپارل
- په اړینو څانګو کې مامورینوته ښوونه

- (محاسبه ، کنترول ، تحقیق
- ارزيابي (دپرسونل اداري سیستم د کار په اړه)
- داخلي نظارت (د پالیسۍ د غوره قانون د تطبیق او د مؤظف پرسونل په واسطه د طرز العمل په خاطر.
- د مامورینو کاري اخلاق (دمؤثر کار په خاطر ، د قوانینو د تطبیق لپاره کاري اخلاص او وظیفوي تعهد.

د مالیې ورکوونکي د شکایت اوریدل:

- د مامورینو امتیازات
- مالیاتي کړنلاره
- اخیستونکي مالیات

د مالیې ورکوونکو د منازعې مؤثر حل

- د عالیرتبه مامورینو په واسطه د شکایت اوریدل
- د شکایت د ارجاع حق هر هغه مقام ته چې رسیدنه ورته کولای شي
- د مالیاتو کمپیوترایزیشن
- ور ځنی کار تر سره کړي
- دمالي ادارو او مالیه ورکوونکو اداراتو تر منځ باید فزیکي اړیکې کمې شي
- په کړنلارو کې اساني
- د مالیې ورکوونکي هڅونه
- مالیې ورکوونکي ته غوره خدمت

سرچيني او اخځليکونه:

۱. قسمت از موضوعات مهم لکچر نوت شخصی
۲. مالیه گزاری بالای اراضی افغانستان از وزارت مالیه سال (۱۳۸۶)
۳. مالیه گیری از صنایع افغانستان (اسناد وزارت مالیه) سال (۱۳۸۷)
۴. مالیه صنعتی زیر نظر دکتور مسلم نوشته (غلام رسول طوطاخیل) از پوهنتون کابل
۵. لکچر از سایت های مطمین انترنت
۶. اصطیلاحات حسابداری
۷. اسناد از سمینارهای وزارت مالیه که دلالت به سالهای (۱۳۸۱ الی ۱۳۸۸) میکند.

د ښوونيز نصاب د پراختيا د رياست پيغام

د پوهنې وزارت د تخنيکي او مسلکي زده کړو معينيت د ښوونيز نصاب د انکشاف رياست د ټولنې د عيني او ښکاره ضرورت په درک کولو سره چې د محصلينو او شاګردانو د درسي کتابونو په برخه کې يې تخنيکي او مسلکي رشتې درلودې او لري يې، په لومړي سر کې يې تصميم ونيو، چې په ښـوونيزو پلانونو او درسي مفرداتو باندې بيا کتنه وکړي او ورپســې بيا د شاګردانو او محصلينو د درسي کتابونو د تاليف لپاره مبادرت او کوښــښ وکړي. د خدای(ج) په فضل او مرحمت سره او د ادارې او حســابدارۍ څانګې د ښـوونکو په ميرانې او همت سره د ادارې او حســابدارۍ درسي کتابونه تاليف شول تر څو په وړيا ډول د شاګردانو او محصلينو په واک او اختيار کې ورکړل شي.

د علم او معرفت له ټولو لوســتونکو، علاقمندانو، د ادارې او حسابدارۍ د مکاتبو له ښوونکو، ګرانو شــاګردانو او د تخنيکي او مســلکي زده کړو د چارو له متخصصينو او همدا شــان له ټولو څېړونکو او شنونکو څخه صميمانه هيله کيږي، چې د دې کتابونو په مطالعې سره چې په لومړي ځل د ښـوونکو او د ادارې او حســابدارۍ څانګې د مســلکي غړو له لوري تاليف او تدوين شوي دي. د مســلکي، تخنيکــي او علمي مطالبــو او مفاهيمو د څرنګوالي په هکلــه خصوصاً د هغوی املايي او انشــايي اشــتباهاتو په اړه مونږ ته لارښوونه وکړي، ترڅو په راتلونکي کې وکړای شو، په همدې او نورو برخو کې ګرانو شــاګردانو ته له دې څخه ښه، غوره، ګټور او ارزښتناکه موضوعات وړاندې کړو.

همدا شــان له ګرانو شــاګردانو او محصلينو څخه هيله کوو ترڅو د دې کتابونو د مطالعې او اســتفادې پر مهال د هيواد اقتصادي ســتونزې، فقر او وروســته پاتې والی په نظر کې ونيسي او د کتابونو په ساتنه کې کوښښ او زيار وباسي، ترڅو د ډېرو شاګردانو او محصلينو د ګټې وړ وګرځي.

پته: د پوهنې وزارت- د مسلکي او تخنيکي زده کړو معينيت

د تعليمي نصاب د پراختيا رياست

د درسي کتابونو د چمتو کولو عمومي مديريت

Download from: aghalibrary.com